

ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ทางด้านการศึกษาในประเทศจีน¹

ธรรม์ธเนศ ปุณณธนามหาการุณ*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประเทศไทย

Spatial Disparities in China's Education

*Dharndhanate Punndhanamahakarune**

Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 6 October 2024

Revised 10 December 2024

Accepted 19 December 2024

คำสำคัญ

จีน

ความเหลื่อมล้ำ

ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

* Corresponding author

E-mail address:

dharmpun@kku.ac.th

บทคัดย่อ

ในอดีตที่ผ่านมา งานศึกษาวิจัยความเหลื่อมล้ำในประเทศจีนมักศึกษาสองประเด็นหลัก ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา มีงานวิจัยจำนวนน้อยที่ศึกษาผลกระทบความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ต่อการศึกษา การแยกประเด็นวิจัยจึงทำให้ขาดภาพความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของทั้งสองปรากฏการณ์ ในความเป็นจริง ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษามีความสัมพันธ์กัน ด้วยช่องว่างของงานศึกษาดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ในประเทศจีน ผ่านการศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากเอกสารทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ และใช้กรอบแนวคิดลัทธิเสรีนิยมใหม่ การวิจัยเริ่มการศึกษาตั้งแต่ยุคเหมา เจ๋อตง จนกระทั่งถึงปัจจุบันเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลการศึกษาวินิจฉัยพบว่า ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ได้ส่งผลกระทบให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างภูมิภาค โดยเฉพาะภาคตะวันออกกับภาคตะวันตกของจีน และระหว่างเมืองกับชนบท ซึ่งความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่ได้ส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ดังต่อไปนี้ 1) รายได้ของประชากร 2) จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย 3) โอกาสการได้รับการศึกษา 4) ความเหลื่อมล้ำด้านเงินลงทุนและสนับสนุนการศึกษา และ 5) ความเหลื่อมล้ำเชิงภูมิศาสตร์ของที่ตั้งมหาวิทยาลัย

¹ บทความวิจัยได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ 2566 (This research article was funded by Research Project from the Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University, fiscal year 2023.)

Keywords:

China,
inequality,
spatial inequality,
educational inequality

Abstract

In the past, studies on inequality in China have largely concentrated on two issues: spatial inequality and educational inequality. The impact of spatial inequality on education has received little research attention. Separating the research issues has resulted in a lack of understanding of the relationship between the two phenomena. In reality, spatial inequality and educational inequality are intertwined. Due to the gap in such studies, this research aims to examine educational inequality affected by spatial inequality in China. The analysis applies qualitative research from both primary and secondary documents while utilizing the framework of neoliberalism. The research has been conducted from Mao Zedong's era until the present day to observe the transformations that have taken place. The results of the research found that spatial inequality has affected educational inequality between regions, especially between the eastern and the western regions, as well as between cities and rural areas of China. The inequality between areas has an impact on educational inequality as follows: 1) income of the population, 2) average years of schooling, 3) opportunity to receive an education, 4) inequality in investment and support for education, and 5) geographical inequality of university locations.

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หลังจากสิ้นสุดยุคเหมา เจ๋อตง (Mao Tse-tung) ผู้นำจีนคนถัดมาคือ เต็ง เสี่ยวผิง (Teng Hsiao-p'ing) ผู้พลิกประวัติศาสตร์จีนเข้าสู่การปฏิรูปเศรษฐกิจแบบตลาดทุนนิยม (market-oriented economic reforms) โดยการเปิดประเทศเพื่อรับการลงทุนจากชาติตะวันตก นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1978 เรื่อยมา จีนได้หันหลังให้กับระบบคอมมูนประชาชน (People's Commune) และเข้าสู่วิถีการปฏิรูปเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยม ตลาดเสรี และอุตสาหกรรมตะวันตกแบบเต็มกำลัง เกิดตลาดแรงงาน (labour markets) และการปฏิรูปรัฐวิสาหกิจ (state enterprises) ต่อมาในปลายทศวรรษที่ 1990 อันถือเป็นจุดสิ้นสุดของยุค “ชามข้าวเหล็ก” (Iron Rice Bowl) ซึ่งหมายถึง ความมั่นคงในอาชีพและสวัสดิการจากรัฐได้ค่อย ๆ พังทลายลง เกิดการจ้างงานนอกระบบเพิ่มขึ้น (informal sector employment) ซึ่งส่งผลต่อการเลิกจ้างคนงานประจำ ปรากฏการณ์ข้างต้นเป็นผลกระทบจากพลังตลาดทุนนิยมเสรี หรือที่ทั่วโลกรู้จักกันภายใต้ชื่อ ลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) ที่เข้ามาพร้อมกับการปฏิรูปเศรษฐกิจและเปิดประเทศเพื่อรับการลงทุนจากชาติตะวันตก สำหรับจีน ลัทธิเสรีนิยมใหม่มุ่งเน้นการปฏิรูปเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี (market-oriented economic reforms) แต่ในอีกด้านหนึ่ง การปฏิรูปเศรษฐกิจต้องอยู่ภายใต้คำบัญชาแห่งพรรคคอมมิวนิสต์จีน (Chinese Communist Party - CCP) (Duckett, 2020, pp. 524-529)

การเปิดประเทศเพื่อรับการลงทุนจากต่างประเทศ รวมถึงการปฏิรูปเศรษฐกิจ ส่งผลให้จีนเกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ (growth) ในระดับสูง โดยเฉลี่ยร้อยละ 8.5 ต่อปี (ค.ศ. 1980-2018) ซึ่งส่งผลให้จีนเกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะอย่างรวดเร็วจากประเทศที่มีรายได้น้อย (low-income) ไปสู่ประเทศที่มีรายได้ปานกลางกึ่งบน (upper-middle income) ในด้านบวกของนโยบายการปฏิรูปเศรษฐกิจส่งผลให้สัดส่วนประชากรที่อยู่ในระดับความยากจนขั้นรุนแรง (extreme poverty) ของจีนลดลง (วัดจากรายได้ที่น้อยกว่า 1.90 ดอลลาร์สหรัฐฯ ต่อวัน) ซึ่งแสดงออกมาด้วยตัวเลขความยากจนลดลงจากร้อยละ 66 ในปี ค.ศ. 1990 เหลือร้อยละ 0.7 ในปี ค.ศ. 2015 (Duckett, 2020, p. 524) แต่แม้ว่าการปฏิรูปเศรษฐกิจของจีนจะส่งผลดีดังที่ได้กล่าวไป อย่างไรก็ตาม เหยี่ยวย่อมมีสองด้านเสมอ ตลาดเสรี (free market) ภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่มีเป้าหมายสำคัญ คือ การแปลงทรัพยากรหนึ่ง ๆ ให้กลายเป็นสินค้า (commodification) และการศึกษาก็ถือเป็นหนึ่งในเป้าหมายแรก ๆ ภายใต้ลัทธิเสรีนิยมใหม่ ผลกระทบที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นก็คือ ความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมทางด้านการศึกษา (W. Yang & Fan, 2021, pp. 1-2)

ประเทศจีนมีพื้นที่กว่า 9.5 ล้านตารางกิโลเมตร ความเหลื่อมล้ำที่ปรากฏอย่างแรกและชัดเจน ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ (spatial inequality) (Fan et al., 2011; He et al., 2017; Liao & Wei, 2012; Liao & Wei, 2015; Li & Wei, 2010; Qin et al., 2022; Wei et al., 2017;

Wei et al., 2020) ที่เกิดขึ้นทั้งในแง่เศรษฐกิจและในด้านสังคม หลายงานวิจัยได้ศึกษาถึงความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างพื้นที่ที่เปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ (ภาคตะวันออก ริมชายฝั่ง) ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 จนส่งผลต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้ที่สูงกว่าภูมิภาคอื่น ๆ (โดยเฉพาะภาคตะวันตกของจีน) ซึ่งยังคงมีการลงทุนจากต่างประเทศน้อยกว่าภาคตะวันออกอย่างมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของภูมิภาค นอกจากนี้ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้แล้ว ความเหลื่อมล้ำที่ตามมาพร้อมกับการเติบโตเศรษฐกิจก็คือความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (education inequality) (Guo & Chen, 2023; Hannum, 1999; Qian & Smyth, 2008; Wang & Wu, 2018; L. Wu et al., 2020; D. Zhang et al., 2015; Y. Zhang & Liang, 2021) อันเกิดขึ้นจากความแตกต่างของการเติบโตเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาคตะวันออกกับภาคตะวันตก และระหว่างเขตเมืองกับเขตชนบท ขณะเดียวกันความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาก็เป็นตัวกระตุ้นความเหลื่อมล้ำในมิติอื่น ๆ ของสังคมให้ทวีความรุนแรงมากขึ้น (Hamnett et al., 2019, p. 1)

จากการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนอย่างเข้มข้นในพื้นที่ฝั่งตะวันออก ส่งผลให้จีนเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ ขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาตามมา และงานวิจัยที่ศึกษาประเด็นปัญหาดังกล่าวที่ผู้วิจัยอธิบายไปข้างต้น ส่วนมากเลือกศึกษาทางด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว ปัญหาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่มีความสัมพันธ์กันในเชิงลบต่อปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา หมายความว่า หากเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ในบริเวณใด ภูมิภาคใด ย่อมส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ในบริเวณนั้น ภูมิภาคนั้น ด้วยเหตุข้างต้น งานวิจัย “ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ทางการศึกษาในประเทศไทย” จึงช่วยเปิดปริณทลทางวิชาการในการศึกษาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ อันส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ทั้งในแง่ประโยชน์ต่อวิชาการต่อสังคมและยังเป็นหนึ่งกระบอกเสียงของการสะท้อนปัญหาการพัฒนาจากนโยบายรัฐ เพราะฉะนั้น งานวิจัยนี้จึงต้องการนำเสนอประเด็นการศึกษาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ซึ่งหลุดออกจากกรอบแนวคิดเดิม และควรพิจารณาปัญหาหรือผลกระทบโดยรอบด้านความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ไม่ได้เพียงส่งผลกระทบต่อการพัฒนาหรือความเจริญเติบโตในพื้นที่เท่านั้น หากความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ยังมีผลกระทบในด้านลบต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาด้วยเช่นกัน

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ที่มีต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

3. ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ทางการศึกษาในปะเทศจีน” ดำเนินการวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ผ่านวิธีการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) ของทางราชการจีน ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ข้อมูลปฐมภูมิประกอบด้วยข้อมูลจาก China Statistical Yearbook, National Bureau of Statistics of China และข้อมูลจาก Ministry of Education of the People's Republic of China เป็นต้น ส่วนข้อมูลทุติยภูมิได้จากหนังสือ บทความ วารสาร งานวิจัย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อและประเด็นที่ศึกษาวิจัย วิธีการดำเนินการวิจัยนั้น ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการทบทวนวรรณกรรมและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่มาจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เช่น ข้อมูลจากหน่วยงานราชการของจีน งานวิจัย หนังสือ วารสาร บทความ รวมถึงข้อมูลจากสื่อออนไลน์ สำหรับกรอบแนวคิดหลักที่ใช้ในการศึกษาวิจัยคือ แนวคิดลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) ซึ่งแกนหลักของแนวคิดเสรีนิยมใหม่ที่งานวิจัยใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์ ได้แก่ การกลายกลืนเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์ในสมัยเหมา เจ๋อตง ให้เป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยมตลาดเสรีตั้งแต่สมัยเติ้ง เสี่ยวผิง ด้วยการแปลงทรัพยากรสาธารณะให้กลายเป็นสินค้า (commodification) รวมถึงการแก้ไขกฎกติกา (deregulation) การแปรรูปกิจการของรัฐให้เป็นเอกชน (privatization) และส่วนหนึ่งในบริการสาธารณะที่ถูกเปลี่ยนให้เป็นสินค้าคือ การศึกษากับแรงงานซึ่งถูกทำให้เป็นเสมือนสินค้าชนิดหนึ่ง (commodification) มีราคาซื้อขาย

การดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ภายใต้การประยุกต์วิธีการวิเคราะห์จากการเมืองเปรียบเทียบ ดังนั้น งานศึกษาวิจัยนี้จึงเป็นการเปรียบเทียบความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างพื้นที่ จากนั้นผู้วิจัยสรุปผลของการศึกษาและนำผลที่ได้มาสรุปเป็นข้อเสนอแนะของงานวิจัยในลำดับสุดท้าย ประเด็นที่ศึกษาวิจัย ได้แก่ 1) บริบทการศึกษาในยุคเหมา เจ๋อตง และเติ้ง เสี่ยวผิง 2) ลัทธิเสรีนิยมใหม่กับการปฏิรูปการศึกษาของจีน 3) ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ด้านรายได้ 4) ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา 5) ความเหลื่อมล้ำในจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากร 6) ความเหลื่อมล้ำในโอกาสการได้รับการศึกษา 7) ความเหลื่อมล้ำจากเงินลงทุนและสนับสนุนการศึกษา 8) ความเหลื่อมล้ำเชิงภูมิศาสตร์ของที่ตั้งมหาวิทยาลัย 9) สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

4. งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาวิจัยความเหลื่อมล้ำในจีนสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มที่ 1 ได้แก่ การศึกษาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ระหว่างภูมิภาค (ภาคตะวันออกกับภาคอื่นๆ) และระหว่างพื้นที่ (เมืองกับชนบท) กับงานกลุ่มที่ 2 ได้แก่ การสำรวจความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

(ภาคตะวันออกกับภาคอื่น ๆ และ/หรือพื้นที่เมืองกับชนบท) ซึ่งความเหลื่อมล้ำดังกล่าวเป็นผลกระทบจากนโยบายรัฐ เริ่มตั้งแต่ในปลายทศวรรษที่ 1970 สมัยเติ้ง เสี่ยวผิง ซึ่งเป็นยุคของการปฏิรูปเศรษฐกิจและเปิดรับการลงทุน (reform and opening up) จากต่างประเทศ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเฉพาะพื้นที่ริมชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกก่อน ขณะที่ภูมิภาคอื่น ๆ ยังมีการพัฒนาในระดับต่ำ ด้วยเหตุดังนั้น งานศึกษาวิจัยในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา จึงให้ความสำคัญกับการศึกษาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่อันเกิดจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลระหว่างพื้นที่ริมชายฝั่ง (ภาคตะวันออก) กับพื้นที่ตอนใน (ภาคตะวันตก) ของจีน และระหว่างพื้นที่เมืองกับพื้นที่ชนบท

งานศึกษาวิจัยที่ศึกษาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ของ Kanbur and Zhang (1999) พบว่าความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบทมีสูงกว่าความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคตะวันออกทางชายฝั่งกับภูมิภาคตะวันตกหรือภูมิภาคตอนใน งานวิจัยของ Fujita and Hu (2001) พบว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมที่กระจุกตัวอยู่บริเวณภูมิภาคตะวันออกริมชายฝั่งส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ อันเป็นผลจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ Yan and Mohd (2023) ศึกษาความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างเมืองกับชนบทในสี่ภูมิภาคซึ่งได้ข้อสรุปว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางรายได้ โดยความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในภาคตะวันตกสูงที่สุด Wei and Fang (2006) ศึกษาความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาค โดยเลือกศึกษามณฑลกานซู (Gansu Province) ผลการศึกษาพบว่า แม้รัฐจะมีนโยบายช่วยเหลือ แต่ด้วยปัญหาเชิงภูมิศาสตร์และโครงสร้าง จึงกลายเป็นอุปสรรคต่อการลดความเหลื่อมล้ำและความยากจน กอปรกับการลงทุนที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะภูมิภาคตะวันออกทางชายฝั่ง H. Liu (2006) พบว่าความเหลื่อมล้ำชนบทมีแนวโน้มสูงขึ้น และยังพบความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคตะวันออก ตะวันตก และภาคกลาง โดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างภูมิภาคตะวันออกริมชายฝั่งกับภูมิภาคตอนในยังคงเพิ่มขึ้น Chang (2002) เสนอว่าความเหลื่อมล้ำรายได้ (income disparity) เป็นผลมาจากช่องว่างทางรายได้ระหว่างเมืองกับชนบทที่ต่างกันมาก (rural-urban income gap) วิธีการแก้ปัญหาคือ การสร้างและขยายความเป็นเมือง (urbanization) รวมถึงการส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่วนงานศึกษาของ Sicular et al. (2007) ได้ข้อค้นพบว่าช่องว่างรายได้ระหว่างเมืองกับชนบทกว้างมากขึ้น รวมถึงมีทิศทางเพิ่มสูงขึ้น

งานวิจัยกลุ่มที่สอง ศึกษาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างเมืองกับชนบทและระหว่างภูมิภาค Knight and Shi (1996) เสนอว่า รายได้ แรงจูงใจและเงินสนับสนุนการศึกษาที่แตกต่างกันระหว่างเมืองกับชนบท ส่งผลให้นักเรียนในเมืองมีโอกาสได้เรียนหนังสือสูงกว่านักเรียนชนบท Sicular et al. (2007) พบว่า ช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในเมืองและชนบทของจีน (urban-rural income gap) ยังคงมีขนาดใหญ่ รวมถึงมีทิศทางเพิ่มขึ้น และการศึกษาคือ คุณลักษณะที่ส่งผลต่อช่องว่าง (gap) รายได้ของครัวเรือนที่แตกต่างกัน Rong & Shi (2001) เสนอว่าประชากรในเมืองชายฝั่งตะวันออก เช่น ปักกิ่ง (Beijing) เชียงไฮ้

(Shanghai) เทียนจิน (Tianjin) ได้รับการศึกษาสูงกว่า และผู้คนรู้หนังสือมากกว่าภูมิภาคตอนในของจีน (มณฑลกานซู่ - Gansu, เขตปกครองตนเองกว่างซี - Guangxi, มณฑลกุ้ยโจว - Guizhou, มณฑลไห่หนาน - Hainan, เขตปกครองตนเองมองโกเลียใน - Inner Mongolia, มณฑลเจียงซี - Jiangxi, เขตปกครองตนเองหนิงเซี่ย - Ningxia, มณฑลชิงไห่ - Qinghai, มณฑลฉ่านซี - Shaanxi, เขตปกครองตนเองทิเบต - Tibet, มณฑลยูนนาน - Yunnan)

งานวิจัยของ Qian and Smyth (2008) ศึกษาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างจังหวัดชายฝั่ง (coastal provinces) กับภูมิภาคตอนใน (inland provinces) รวมถึงเปรียบเทียบความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างชนบทกับเมือง (rural-urban educational inequality) ข้อค้นพบที่สำคัญคือ ความเหลื่อมล้ำ (disparities) ในการเข้าถึงการศึกษาระหว่างพื้นที่ชนบทกับเมืองมีมากกว่าความเหลื่อมล้ำระหว่างจังหวัดชายฝั่งกับภูมิภาคตอนใน อันเป็นสาเหตุหลักของความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของจีน และความเหลื่อมล้ำระหว่างชายฝั่งกับภูมิภาคตอนในกำลังสูงขึ้นในเขตชนบท ขณะที่ความเหลื่อมล้ำแคบลงในพื้นที่เมือง งานวิจัยยังเสนอต่อไปว่าในพื้นที่ทางชายฝั่งตะวันออก ช่องว่างระหว่างชนบทกับเมืองส่งผลสำคัญต่อความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษา ขณะที่ภูมิภาคตอนในพบว่า ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบทในการเข้าถึงการศึกษากำลังเพิ่มขึ้น Fu and Ren (2010) เสนอว่า หุโขว่ (hukou) หรือ ระบบทะเบียนบ้าน (household registration system) ซึ่งใช้ควบคุมการเคลื่อนย้ายของประชากร ได้ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างพื้นที่เมืองกับชนบท (rural-urban divide) รวมถึงการกระจุกตัวของสถาบันการศึกษาระดับสูงที่ส่วนมากตั้งอยู่ในเขตเมือง

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาประสิทธิภาพและคุณภาพที่แตกต่างกันระหว่างนักเรียนในเมืองกับนักเรียนในชนบท งานวิจัยกลุ่มนี้ได้ข้อสรุปที่คล้ายกันว่า นักเรียนในเขตเมืองส่วนมากมักมีผลการศึกษา ประสิทธิภาพการเรียนรู้ และผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่สูงกว่านักเรียนในเขตชนบท เช่น ผลการศึกษาของ D. Zhang et al. (2015) เสนอว่า ประสิทธิภาพและ/หรือความสามารถทางการศึกษา (education performance) ของนักเรียนในชนบทรวมถึงนักเรียนผู้ย้ายถิ่นมาจากชนบทมีระดับต่ำกว่านักเรียนในเมืองอย่างมีนัยสำคัญ และยังอาจส่งผลต่อจำนวนนักเรียนลงทะเบียนเรียน และการสำเร็จการศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ส่วนงานวิจัยของ J. Zhang et al. (2018) ได้ข้อสรุปว่าความแตกต่างด้านคุณภาพของครูผู้สอนในเมืองและชนบทส่งผลสัมฤทธิ์และ/หรือความสำเร็จทางการศึกษา (academic achievement) ของนักเรียน หากครูในชนบทมีคุณภาพในระดับเดียวกับครูในเมือง จะทำให้ช่องว่างระหว่างเมืองและชนบทในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียนลดลง

งานวิจัยกลุ่มสุดท้าย มองว่ารายได้และเงินสนับสนุนการศึกษามีความสำคัญต่อการเพิ่มหรือการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างเขตเมืองกับเขตชนบท งานวิจัยของ Knight and Shi (1996) เสนอว่า รายได้ แรงจูงใจและเงินสนับสนุนการศึกษาที่แตกต่างกัน

ระหว่างเมืองกับชนบท ส่งผลให้นักเรียนในเมืองมีโอกาสได้เรียนหนังสือสูงกว่านักเรียนชนบท ส่วนงานศึกษาของ Xiang and Stillwell (2023) ได้ข้อสรุปว่า การลงทุนที่ไม่เพียงพอ ทั้งเงินทุน เงินสนับสนุน ความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากรเรียนการสอนระหว่างพื้นที่ชนบทกับเมือง รวมถึงการแบ่งเขตการศึกษาที่ไม่สมดุลจากการดำเนินนโยบายของภาครัฐ ส่งผลให้โอกาสที่จะลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างเมืองกับชนบทตามที่รัฐต้องการเต็มไปด้วยความยากลำบาก

จากการทบทวนงานวรรณกรรมจะพบว่า ยังคงมีช่องว่างในการศึกษาวิจัยอยู่ เนื่องจากงานวิจัยส่วนมากจะเน้นการศึกษาแบบแยกประเด็นศึกษาตามที่ได้แจกแจงในภาคของการทบทวนวรรณกรรม ที่งานสำรวจส่วนใหญ่ให้ความสนใจศึกษาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ระหว่างเมืองกับชนบท และ/หรือภาคตะวันออกกับภูมิภาคตะวันตก และประเด็นความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างภูมิภาคชายฝั่งตะวันออกกับภูมิภาคตะวันตก หรือพื้นที่เขตเมืองกับพื้นที่เขตชนบท ซึ่งจะหางานศึกษาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ อันส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของจีนแทบไม่พบ ดังนั้น บทความวิจัยนี้ จึงต้องการนำเสนอความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา ซึ่งได้รับผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ อันเกิดแต่การพัฒนาและสร้างความทันสมัยระหว่างพื้นที่ที่ไม่สมดุลในช่วงตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 จนถึงปัจจุบัน โดยมีสาเหตุหลักมาจากนโยบายรัฐในการเลือกให้ความสำคัญกับการพัฒนาเฉพาะพื้นที่ภาคตะวันออกทางชายฝั่งอย่างเข้มข้น ก่อนพื้นที่ตอนในหรือภาคตะวันตก จึงส่งผลที่รัฐอาจไม่ได้ตั้งใจนั่นคือ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาที่เกิดขึ้นกับความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ เพราะฉะนั้น ข้อเสนอของงานวิจัย คือ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเป็นผลมาจากการที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้เลือกแนวทางการปฏิรูปและเปิดประเทศเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจตามวิถีทุนนิยมภายใต้อิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมใหม่ ด้วยการเลือกนโยบายการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจและการสร้างความทันสมัยในภาคตะวันออกก่อนภาคอื่น ๆ (ภาคตะวันตก) นอกจากช่องว่างงานวิจัยที่บทความนี้ต้องการนำเสนอแล้ว คุณูปการที่ได้จากข้อเสนอของงานศึกษาวิจัยนี้ คือ การช่วยสะท้อนปัญหาความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาที่เน้นการสร้าง ความทันสมัยและมุ่งแต่การเติบโตของตัวเลขอาจไม่ได้ส่งผลดีในระยะยาวต่อการพัฒนาประเทศ การพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนจึงควรตั้งอยู่บนฐานของประโยชน์ประชาชนมากกว่าตัวเลขการเติบโตเศรษฐกิจ ซึ่งประจักษ์พยานสำคัญก็คือ ปัจจุบันจีนกำลังเผชิญปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การชะลอตัวของเศรษฐกิจ และปัญหาสังคม

5. กรอบแนวคิดการวิจัย ลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism)

ภายหลังจากที่จีนได้เริ่มต้นรื้อฟื้นความสัมพันธ์การทูตกับสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้ในปี ค.ศ. 1978 เติ้ง เสี่ยวผิงได้เลือกเส้นทางเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจด้วยการผสมผสานแนวคิด

แบบเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) เริ่มจากการเปิดตลาดเสรีและการค้าเสรี ความปรารถนาที่แท้จริง เสี่ยงผิงกำหนดไว้คือ การสร้างความทันสมัยและการสร้างความเปลี่ยนแปลงประเทศจีนจากประเทศที่ล้าหลังให้กลายเป็นศูนย์กลางแห่งพลังของระบบทุนนิยมโลก ทว่าการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของประเทศจีนนั้นอยู่ภายใต้การชี้นำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งสำหรับผู้นำจีนแล้ว พรรคคอมมิวนิสต์จีนก็คือตัวแทนประชาชนและมีอำนาจปกครองรัฐโดยชอบธรรม สำหรับแนวคิดเสรีนิยมใหม่ รัฐมีหน้าที่สร้างและธำรงกฎเกณฑ์ของลัทธิเสรีนิยมใหม่ ด้วยการสถาปนาอำนาจชี้นำการปกครอง ผ่านการสร้างกองทัพ ทหาร ตำรวจ เจ้าหน้าที่รัฐ โครงสร้างทางกฎหมายเพื่อรับประกันกรรมสิทธิในทรัพย์สินของเอกชน (private property rights) และหากจำเป็นรัฐสามารถใช้สรรพกำลังเพื่อสร้างระบบนิเวศของตลาดทุนนิยมเสรีให้เกิดขึ้น รวมถึงการแปรรูปทรัพย์สินต่าง ๆ ทั้งที่ดิน น้ำ การศึกษา สาธารณสุข ความมั่นคงทางสังคมให้กลายเป็นสินค้า (commodification) ในความหมายก็คือ รัฐต้องสร้างตลาดขึ้นมา แม้ต้องแลกกับปัญหามลพิษ ปัญหาสิ่งแวดล้อม (Harvey, 2005, pp. 1-2) ค่าครองชีพ ความยากจนและ/หรือความเหลื่อมล้ำก็ตาม

ภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ เจื่อนไขที่เอื้อต่อการเกิดขึ้นของตลาดทุนนิยมเสรีก็คือ การยกเลิกกฎระเบียบ การเปลี่ยนแปลงกติกาให้เอื้อต่อทุนมากขึ้น (deregulation) สนับสนุนการแปรรูปกิจการของรัฐให้เป็นเอกชน (privatization) รวมถึงการที่รัฐต้องถอนตัวจากการให้บริการสวัสดิการทางสังคมด้านต่าง ๆ (Harvey, 2005, p. 3) เพราะแนวคิดหลักของเสรีนิยมใหม่เชื่อว่า เมื่อเศรษฐกิจดี ทุกคนก็จะมีความเป็นอยู่ดีขึ้น จึงบังเกิดชุดวาทกรรมขึ้นมา เช่น “เมื่อกระแสน้ำขึ้น เรือทุกลำย่อมลอยสูง” (a rising tide lifts all boats) และ “เศรษฐกิจแบบไหลริน” (trickle down) อันหมายถึง เศรษฐกิจที่จะยังประโยชน์แก่ทุกคน นอกจากนี้ลัทธิเสรีนิยมใหม่ยังเห็นว่าการจัดความยากจน สามารถบรรลุผลสำเร็จได้โดยผ่านตลาดเสรี (free markets) การค้าเสรี (free trade) โดยมุ่งเน้นการเติบโตเศรษฐกิจ ในขณะที่ปัจเจกบุคคลพึงรับผิดชอบความอยู่ดีมีทุกข์ของตนเอง ซึ่งหลักคิดดังกล่าวช่วยสถาปนาความชอบธรรมให้แก่รัฐในการตัดลดทอนสวัสดิการต่าง ๆ (welfare) ทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข รวมถึงบำเหน็จบำนาญ (pensions) ความสำเร็จหรือล้มเหลวให้ถือเป็นความรับผิดชอบเฉพาะบุคคลอย่างกรณีการลงทุนด้านทุนมนุษย์ (human capital) ผ่านการศึกษาก็ให้เป็นเรื่องส่วนบุคคล รัฐพึงสนับสนุนอย่างจำกัด ซึ่งในสภาพความเป็นจริง การพิจารณาปัญหาจากเพียงมุมเดียวอาจทำให้มองข้ามโครงสร้างหรือปัจจัยด้านอื่น ๆ ที่อาจสร้างผลกระทบได้เหมือนกัน ดังกรณีการแบ่งชนชั้นและการกีดกันทางสังคม (class exclusions) ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการเข้าสู่ระบบตลาดทุนนิยมเสรี (capitalism) (Harvey, 2005, pp. 64-66) ที่ทำให้ทุกคนมุ่งแต่ประโยชน์แห่งตน และมองข้ามปัญหาหรือผลกระทบในด้านอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นตามมา

6. บริบทการศึกษาในยุคเหมา เจ๋อตง (ค.ศ. 1949-1976) และเติ้ง เสี่ยวผิง (ค.ศ. 1978-1989)

ในช่วงยุคสมัยเหมา เจ๋อตง หรือเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1949 ถึง ค.ศ. 1976 นโยบายการศึกษาในสมัยเหมา เจ๋อตงมุ่งเน้นไปที่การขยายการศึกษาขั้นพื้นฐาน (basic education) โดยมีเป้าหมายที่จะเพิ่มอัตราการรู้หนังสือ (literacy rates) และการศึกษาในระดับประถมศึกษาที่ทุกคนเข้าถึงถ้วนหน้า (universal primary education) จึงส่งผลให้มีโรงเรียนเพิ่มขึ้น การศึกษาเข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น (Zhou, 2023, p. 281) และการศึกษาได้กลายเป็นเครื่องมือของรัฐเพื่อบรรลุเป้าหมายแห่งการสร้างคามทันสมัยให้กับประเทศ ขณะเดียวกัน การศึกษายังเป็นเครื่องมือสำคัญของพรรคในการปลูกฝังและเผยแผ่อุดมการณ์แห่งการปฏิวัติภายใต้ทฤษฎีมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์ (Marxist-Leninist theories) (Saywell, 1980, p. 2) อุดมการณ์คอมมิวนิสต์และอุดมการณ์สังคมนิยม (Communist and socialist values) ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาหลักสูตรที่เน้นหัวข้อการต่อสู้ทางชนชั้น (class struggle) และการใช้การเคลื่อนไหวของมวลชน (movements) เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมือง (Zhou, 2023, p. 281) และเพื่อให้เป้าหมายของพรรคสัมฤทธิ์ผล คำสอนอื่น ๆ ที่พรรคมองว่าเป็นศัตรูกับระบอบคอมมิวนิสต์ เช่น คำสอนดั้งเดิมของขงจื๊อจึงถูกสั่งห้าม (Confucian teachings)

ในยุคสมัยของประธานเหมา เจ๋อตง ได้เกิดเหตุการณ์ใหญ่ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบคุณภาพการศึกษาของจีน ได้แก่ “การรณรงค์ต่อต้านฝ่ายขวา” ในปี ค.ศ. 1957 (The Anti-Rightist Campaign) และ “การปฏิวัติวัฒนธรรม” (The Cultural Revolution, ค.ศ. 1966-1976) ทั้งสองเหตุการณ์ยังผลให้เกิดกระแสการรณรงค์ต่อต้านแนวคิดทุนนิยมและแนวคิดดั้งเดิมของสังคมจีน เช่น ลัทธิขงจื๊อ ระบบศักดินา และความเชื่อศาสนา เหตุการณ์ได้ลุกลามจนนำไปสู่การจับกุม ทำร้าย และเข่นฆ่าบุคคลที่ถูกมองว่าเป็นศัตรูกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งหนึ่งในยุทธวิธีก็คือ การกำจัดปัญญาชนผ่านนโยบายกำจัด ‘สี่เก่า’ (the Four Olds) ได้แก่ ความคิดเก่า (old ideas) นิสัยเก่า (old customs) ธรรมเนียมเก่า (old habits) และวัฒนธรรมเก่า (old culture) การรณรงค์ต่อต้านฝ่ายขวาและการปฏิวัติวัฒนธรรม เป็นผลให้มีผู้คนเสียชีวิตหลายสิบล้านคน ขณะเดียวกัน การศึกษาได้กลายเป็นหนึ่งในเครื่องมือทางการเมือง (politicization) ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนในการทำลายฝ่ายตรงข้าม ส่งผลให้การพัฒนาด้านการศึกษาหยุดชะงักลง เนื่องจากขาดเงินทุนสนับสนุน และยังมีปัญหาด้านอื่น ๆ ตามมา รวมถึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นของความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างชาวเมืองกับชาชนบท (urban-rural divide) (Zhou, 2023, p. 281)

7. ลัทธิเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) กับการปฏิรูปการศึกษาของจีน

หลังการปฏิวัติวัฒนธรรมจบลงสิ้นสุดยุคเหมา เจ๋อตง (ค.ศ. 1949-1976) จีนได้ก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่แห่งการพัฒนา เติ้ง เสี่ยวผิง (ค.ศ. 1978-1997) สถาปนาผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรี ได้ริเริ่มน่านโยบายการปฏิรูปเศรษฐกิจและเปิดประเทศ (economic reforms and opening up) ในปี ค.ศ. 1978 ซึ่งนับตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 ประเทศจีนได้มุ่งเน้นการปฏิรูปประเทศให้มีความทันสมัย (modernization) มีการลงทุนและติดต่อกับภายนอกกับชาติตะวันตก ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของจีน จากเดิมที่มีการวางแผนการบริหารประเทศแบบรวมศูนย์ (a centralized planned economy) ให้เป็นเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นตลาด (a market-oriented economy) (W. Yang & Fan, 2021, p. 2) ตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ ในส่วนของการศึกษา จีนได้สร้างระบบการศึกษาขึ้นมาใหม่จากซากปรักหักพัง อันเป็นผลกระทบจากการปฏิวัติวัฒนธรรม และได้ตรากฎหมายการศึกษาภาคบังคับขึ้น (Compulsory Education Law) โดยกำหนดให้เด็กทุกคนต้องสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรภาคบังคับภายใน (6 ปีสำหรับประถมศึกษาและ 3 ปี สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น) (Huang et al., 2015, p. 25)

พรรคคอมมิวนิสต์จีนเล็งเห็นถึงการพัฒนาเศรษฐกิจประเทศว่าจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของการสร้างความทันสมัยได้ หากไม่พัฒนาการศึกษาไปพร้อมกัน ดังนั้น ในเดือนมีนาคม ปี ค.ศ. 1986 สภาแห่งรัฐ (State Council) ได้เสนอ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของจีน ฉบับที่ 7 (ค.ศ. 1986-1990)” (The 7th Five Year Plan for National Economic and Social Development of the People's Republic of China, 1986-1990) ในการประชุมครั้งที่ 4 (Fourth Session) ของสภาประชาชนแห่งชาติครั้งที่ 6 (Sixth National People's Congress) เพื่อพิจารณาและให้สัตยาบัน (ratification) (China.org.cn., n.d.) สำหรับ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของจีน ฉบับที่ 7 (ค.ศ. 1986-1990)” ให้มีความสำคัญกับการศึกษาทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงการเป็นยุทธศาสตร์สำคัญเพื่อตอบสนองต่อ “นโยบาย 4 ทันสมัย” (Four Modernizations) ได้แก่ อุตสาหกรรม (industry) เกษตรกรรม (agriculture) การป้องกันประเทศ (national defense) และวิทยาศาสตร์/เทคโนโลยี (science/technology) แผนพัฒนาฯ ได้รับการอนุมัติเมื่อวันที่ 12 เมษายน ค.ศ. 1986 จากนโยบายและแผนพัฒนาฯ ได้แสดงให้เห็นว่าจีนให้ความสำคัญกับการศึกษาควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ (Swanson & Zhang, 1987, pp. 373-374)

ทว่าภายใต้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีที่จีนรับเข้ามา รัฐไม่เพียงต้องสนับสนุนการเปิดเสรีในด้านเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ในด้านการศึกษารัฐก็ต้องเปิดเสรีด้วยเช่นกัน (Y. Wu, 2008, p. 207) ดังนั้น ในปี ค.ศ. 1992 การประชุมแห่งชาติของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ครั้งที่ 14 (14th National Congress of the CPC) ได้กำหนดระบบเศรษฐกิจแบบตลาดสังคมนิยม (socialist market economic system) ซึ่ง “ตลาด” ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาดสังคมนิยม รัฐมีบทบาทและหน้าที่สำคัญในการจัดสรรทรัพยากรให้เป็นไปตามกลไกตลาดและอุปสงค์อุปทาน ด้วยเหตุผลชุดเดียวกัน การศึกษาก็ควรถูกลบลงให้เป็นเรื่องของตลาดและภาคเอกชน จนกระทั่งได้เกิดข้อเสนอจากสภาแห่งรัฐ (The State Council) ให้ “...การศึกษาเอกชน (private

education) ควรได้รับการสนับสนุนเพื่อทำลายการผูกขาด (monopoly) ของรัฐในด้านการศึกษาระดับอุดมศึกษา” (W. Yang & Fan, 2021, p. 3)

ภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ จีนได้เปลี่ยนระบบการศึกษาแบบรวมศูนย์จากส่วนกลาง (a centralized education system) มาเป็นระบบการศึกษาที่กระจายความรับผิดชอบให้กับท้องถิ่นมากขึ้น (Zhou, 2023, pp. 281-282) การศึกษาได้แปรรูปเป็นเสมือนสินค้าในตลาดประเภทหนึ่ง ที่สามารถซื้อขายและแข่งขันได้อย่างเสรี ส่งผลให้โรงเรียนเอกชน โรงเรียนอาชีวศึกษา และโรงเรียนนานาชาติมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น โรงเรียนและสถานศึกษาเอกชนเจริญรุ่งเรือง โดยภาพรวม จำนวนมหาวิทยาลัย วิทยาลัย และนักศึกษาได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (Zhou, 2023, p. 282) ตามมาด้วยการเกิดขึ้นในบางพื้นที่ของโรงเรียน “หมินบัน” (Minban - โรงเรียนเอกชน) โดยภาครัฐได้มอบสิทธิการดูแลโรงเรียนจำนวนหนึ่งให้ภาคประชาชนสังคมดูแลประเภทแรกเป็นโรงเรียนเอกชนในพื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาคประชาชน เรียกว่า “หมินบัน กงจู้” (Minban Gongzhu - 民辦公助) และประเภทที่สองเป็นโรงเรียนของรัฐที่ได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชนซึ่งเรียกว่า “กงบัน หมินจู้” (Gongban Minzhu - 公辦民助) ซึ่งได้รับอนุญาตให้ดำเนินการควบคู่ไปกับโรงเรียนของรัฐ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของการทำให้การศึกษาเป็นสินค้าประเภทหนึ่ง ภายใต้ระบบทุนนิยมเสรีได้ส่งผลกระทบในด้านอื่น ๆ ตามมาด้วย อาทิ ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับศึกษาเพิ่มสูงขึ้น (W. Yang & Fan, 2021, pp. 2-3)

ข้อมูลจากกระทรวงศึกษาธิการจีนระบุว่า ในปี ค.ศ. 2022 จีนมีโรงเรียนเอกชนจำนวน 178,300 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 34.37 ของโรงเรียนทั้งหมดทั่วประเทศ จำนวนนักเรียนที่เข้าเรียนในโรงเรียนเอกชนมีจำนวน 52,827,200 คน คิดเป็นร้อยละ 18.05 ของนักเรียนทั้งหมดในจีน และสถาบันอุดมศึกษาที่ไม่ใช่ของรัฐมีจำนวน 764 แห่ง (รวมถึงมหาวิทยาลัย/วิทยาลัยปกติ จำนวน 390 แห่ง โรงเรียนอาชีวศึกษาที่มอบปริญญาตรี 22 แห่ง สถาบันอาชีวศึกษาระดับสูง 350 แห่ง สถาบันอุดมศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ 2 แห่ง) ซึ่งมีจำนวนนักเรียนเข้าเรียนทั้งสิ้นรวม 9,248,900 คน (Ministry of Education of the People's Republic of China, 2023)

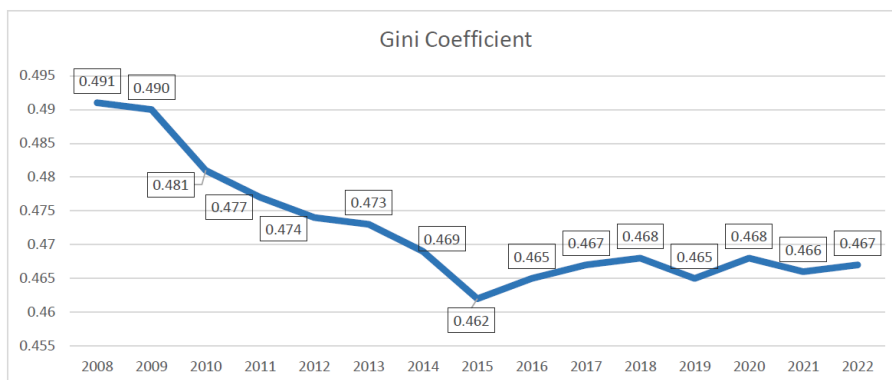
8. ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ด้านรายได้ (อุปสรรคของการลดความเหลื่อมล้ำการศึกษา)

ตลอดช่วง 40 ปีที่ผ่านมาภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ การปฏิรูปและการเปิดประเทศ (reform and opening up) ส่งผลให้การสร้างความทันสมัยและการพัฒนาเศรษฐกิจของจีนเติบโตอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยในการลดความยากจน อย่างไรก็ตาม การเติบโตที่รวดเร็วนั้นได้เกิดขึ้นเฉพาะบางพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจในเมืองชายฝั่งทางภาคตะวันออกซึ่งพบว่า “ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ” (GDP - Gross Domestic Product) เพิ่มขึ้น 10 เท่าภายในรอบ 20 ปี รองลงมาคือ บริเวณภาคกลาง ขณะที่หลายพื้นที่

ยังคงมีการพัฒนาเศรษฐกิจที่ค่อนข้างช้าในเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจต่ำที่สุดอยู่ที่ภูมิภาคตะวันตก (Yan & Mohd, 2023, p. 7673) ความแตกต่างนี้มาจากการให้ความสำคัญในนโยบายการพัฒนาภูมิภาคที่ขาดความสมดุล ส่งผลต่อความแตกต่างของระดับการเติบโตและการพัฒนาทางภูมิภาค รวมถึงช่องว่างระหว่างพื้นที่เมืองกับชนบท ดังตัวอย่างของภูมิภาคตะวันออกกริมชายฝั่ง ซึ่งถือเป็นภูมิภาคที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดจากนโยบายการเปิดประเทศและปฏิรูปเศรษฐกิจนับแต่ยุคเติ้ง เสี่ยวผิง ตลอดเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน (Yan & Mohd, 2023, p. 7673) และด้วยนโยบายรัฐที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออกทางชายฝั่งก่อนพื้นที่อื่น ๆ ยังผลให้เกิดปัญหาความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ (income inequality) พิจารณาได้จากค่าสัมประสิทธิ์การกระจายรายได้ (Gini coefficient) ของจีนเกิน 0.4 ซึ่งเป็นสัญญาณของความเหลื่อมล้ำขั้นรุนแรง ทั้งนี้แนวโน้มของความเหลื่อมล้ำยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (S. Zhang et al., 2023) ด้วยหลักฐานที่แสดงผ่านค่าสัมประสิทธิ์การกระจายรายได้ของประชากรจีนพุ่งสูงสุดในปี ค.ศ. 2008 และลดลงจนถึงปี ค.ศ. 2015 ทว่าในปี ค.ศ. 2022 ค่าสัมประสิทธิ์การกระจายรายได้ก็ปรับตัวกลับมาเป็น 0.467 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่ 0.35 (United Nations Development Programme, 2024, p. 7) (ภาพประกอบที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์การกระจายรายได้)

ภาพที่ 1

ค่าสัมประสิทธิ์การกระจายรายได้ (Gini coefficient)

หมายเหตุ. ค่าสัมประสิทธิ์การกระจายรายได้ (Gini coefficient) จาก *China in Numbers* (2023) (น. 7), โดย United Nations Development Programme (UNDP), 2024, (https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-03/china_in_numbers_2023-final.pdf)

ตามสถิติของ China Statistical Yearbook ในปี ค.ศ. 2021 รายได้ต่อหัวต่อปีของครัวเรือนจีน (per capita disposable income) ระหว่างภูมิภาค ในภาคตะวันออกอยู่ที่ 44,980.3 หยวน (CNY) ภาคกลาง 29,650.0 หยวน ภาคตะวันตก 27,798.4 หยวน และ

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้ต่อหัวต่อปีของครัวเรือนเท่ากับ 30,517.7 หยวน (National Bureau of Statistics of China, n.d./a) จากข้อมูลสถิติ จะเห็นได้ถึงความแตกต่างรายได้ต่อหัว (per capita income) อย่างมากระหว่างภาคตะวันออกซึ่งมีรายได้ต่อหัวสูงที่สุดกับภาคตะวันตกที่มีรายได้ต่อหัวต่ำที่สุด ความเหลื่อมล้ำที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน คือ อัตราส่วนรายได้ต่อหัวในภาคตะวันออกเมื่อเปรียบเทียบกับภาคกลางและภาคตะวันตกแล้วระดับรายได้ในภาคตะวันออกจะสูงกว่าภูมิภาคอื่น ๆ ก่อนข้างมาก ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างภูมิภาค กลายเป็นความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ นอกจากความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างภูมิภาค จีนยังเผชิญกับแตกต่างด้านรายได้ระหว่างเมืองกับชนบทอีกด้วย (urban-rural income disparity) (Yan & Mohd, 2023, p. 7673) (ตารางที่ 1 รายได้สุทธิเฉลี่ยต่อหัวของครัวเรือนในภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

ตารางที่ 1

รายได้สุทธิต่อหัวของครัวเรือนในภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(หยวน)

ภูมิภาค / ปี	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ภาคตะวันออก	28,223.3	30,654.7	33,414.0	36,298.2	39,438.9	41,239.7	44,980.3
Eastern Region							
ภาคกลาง	18,442.1	20,006.2	21,833.6	23,798.3	26,025.3	27,152.4	29,650.0
Central Region							
ภาคตะวันตก	16,868.1	18,406.8	20,130.3	21,935.8	23,986.1	25,416.0	27,798.4
Western Region							
ภาคตะวันออก- เฉียงเหนือ	21,008.4	22,351.5	23,900.5	25,543.2	27,370.6	28,266.2	30,517.7
Northeastern Region							

หมายเหตุ: รายได้สุทธิต่อหัวของครัวเรือนในภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (6-3 Nationwide Per Capita Disposable Income of Households in Eastern, Central, Western and Northeastern Regions). จาก *China Statistical Yearbook 2021*, โดย National Bureau of Statistics of China, n.d./a, (<https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2021/indexeh.htm>)

ความแตกต่างของรายได้ในเขตเมืองกับชนบท (ตารางที่ 2 รายได้สุทธิต่อหัวของครัวเรือนในเขตเมืองกับชนบทในภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) พบว่า ภูมิภาคตะวันออกทั้งในเขตเมืองมีรายได้เฉลี่ย 56,378.3 หยวน (ปี ค.ศ. 2021) และเขตชนบทมีรายได้เฉลี่ย 23,556.1 หยวน (ปี ค.ศ. 2021) ซึ่งต่างก็มีรายได้สูงกว่าภาคตะวันตกที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำที่สุด โดยรายได้สุทธิต่อหัวของครัวเรือนในเขตเมืองเท่ากับ 40,582.6 หยวน (ปี ค.ศ. 2021) และรายได้สุทธิต่อหัวของครัวเรือนในเขตชนบทอยู่ที่

15,608.2 หยวน (ปี ค.ศ. 2021) (China Statistical Yearbook, 2021) ข้อมูลปี ค.ศ. 2023 รายได้เฉลี่ยสุทธิต่อหัวของทั้งประเทศอยู่ที่ 39,218 หยวน (เพิ่มขึ้นจากเดิมในปี ค.ศ. 2022 ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยสุทธิต่อหัวอยู่ที่ 36,883 หยวน) ในแง่ของเขตเมืองและชนบท รายได้สุทธิต่อหัวเฉลี่ยของชาวเมืองอยู่ที่ 51,821 หยวน (เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 2022 ที่มีรายได้เฉลี่ยสุทธิต่อหัว 49,283 หยวน) ขณะที่รายได้สุทธิต่อหัวเฉลี่ยของคนในพื้นที่ชนบทอยู่ที่ 21,691 หยวน เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 2022 ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยสุทธิต่อหัว 20,133 หยวน) (National Bureau of Statistics of China, 2024) จากข้อมูลสถิติจะเห็นได้ว่า รายได้สุทธิต่อหัวของครัวเรือนในเขตเมืองกับชนบทในภาคตะวันออกต่างก็สูงกว่าภาคตะวันตก ทั้งยังสูงกว่ารายได้สุทธิต่อหัวเฉลี่ยของทั้งในเขตเมืองและชนบท ขณะที่ภาคตะวันตกพบว่า รายได้สุทธิต่อหัวเฉลี่ยของทั้งในเขตเมืองและชนบทต่ำกว่าค่าเฉลี่ย ตัวเลขดังกล่าวจึงสะท้อนภาพของความเหลื่อมล้ำระหว่างพื้นที่อันเป็นผลลัพธ์จากนโยบายเสรีนิยมใหม่ของรัฐจีนได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ 2

รายได้สุทธิต่อหัวของครัวเรือนในเขตเมืองกับชนบทในภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(หยวน)

ภูมิภาค / ปี	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
เขตเมือง							
Urban							
ภาคตะวันออก	36,691.3	39,651.0	42,989.8	46,432.6	50,145.4	52,027.1	56,378.3
Eastern Region							
ภาคกลาง	26,809.6	28,879.3	31,293.8	33,803.2	36,607.5	37,658.2	40,706.8
Central Region							
ภาคตะวันตก	26,473.1	26,809.7	30,986.9	33,388.6	36,040.6	37,548.1	40,582.6
Western Region							
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	27,399.6	29,045.1	30,959.5	32,993.7	35,130.3	35,700.1	38,224.6
Northeastern Region							
เขตชนบท							
Rural							
ภาคตะวันออก	14,297.4	15,498.3	16,822.1	18,285.7	19,988.6	21,286.0	23,556.1
Eastern Region							
ภาคกลาง	10,919.0	11,794.3	12,805.8	13,954.1	15,290.5	16,213.2	17,857.5
Central Region							

ตารางที่ 2

รายได้สุทธิต่อหัวของครัวเรือนในเขตเมืองกับชนบทในภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ต่อ)

(หยวน)

ภูมิภาค / ปี	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ภาคตะวันตก Western Region	9,093.4	9,918.4	10,828.6	11,831.4	13,035.3	14,110.8	15,608.2
ภาคตะวันออก Northeastern Region	11,490.1	12,274.6	13,115.8	14,080.4	15,356.7	16,581.5	18,280.4

หมายเหตุ. รายได้สุทธิต่อหัวของครัวเรือนในเขตเมืองกับชนบทในภาคตะวันออก ภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (6-8 Per Capita Disposable Income of Urban Households in Eastern, Central Western and Northeastern Regions, 6-13 Per Capita Disposable Income of Rural Households in Eastern, Central Western and Northeastern Regions). จาก *China Statistical Yearbook 2021*, โดย National Bureau of Statistics of China, n.d./b, n.d./c, (<https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2021/indexeh.htm>)

9. ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

เมื่อความความเหลื่อมล้ำทางรายได้ระหว่างพื้นที่เกิดขึ้น ผลที่ตามมาคือ รายได้ของครอบครัวในการสนับสนุนการศึกษาของบุตรในครัวเรือนที่มีรายได้น้อยจึงมีข้อจำกัดตามไปด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ฐานะของครอบครัวส่งผลต่อโอกาสทางการศึกษาทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยปกติแล้วรายได้ส่วนบุคคลถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อโอกาสและการสนับสนุนด้านการศึกษาของสมาชิกในครอบครัว เมื่อเกิดความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ โอกาสทางการศึกษาจึงมีจำกัด และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจึงเป็นผลที่เกิดขึ้นตามมา ซึ่งสะท้อนออกมายังค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในด้านการศึกษา ข้อมูลจาก *China Statistical Yearbook 2021* (ตารางที่ 3 ค่าใช้จ่ายการบริโภคต่อหัวของครัวเรือนจำแนกตามองค์ประกอบและภูมิภาค ปี ค.ศ. 2021) ได้ให้ข้อมูลว่า รายจ่ายครัวเรือนสำหรับด้านการศึกษา วัฒนธรรม และสันทนาการ (Education, Culture and Recreation) โดยค่าเฉลี่ยระดับชาติอยู่ที่ 2,598.9 หยวน และค่าใช้จ่ายครัวเรือนโดยเฉลี่ยภาคตะวันออกริมชายฝั่งสำหรับด้านการศึกษา วัฒนธรรม และสันทนาการ (Education, Culture and Recreation) เช่น เชียงไฮ้มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4,709.9 หยวน และกรุงปักกิ่งค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3,348.0 หยวน ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยระดับชาติ ขณะที่ในภูมิภาคตะวันตก ค่าใช้จ่ายครัวเรือนเพื่อการศึกษา วัฒนธรรมและสันทนาการ (Education, Culture and Recreation) พบว่าต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของทั้งประเทศ ดังตัวอย่างในเขตปกครองตนเองซินเจียง

มีค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา วัฒนธรรมและสันทนาการ (Education, Culture and Recreation) เฉลี่ยอยู่ที่ 1,664.4 หยวน ส่วนเขตปกครองตนเองทิเบต (เขตปกครองตนเองซีจ้วง) พบว่ามีค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา วัฒนธรรมและสันทนาการ (Education, Culture and Recreation) เฉลี่ยเพียง 768.0 หยวน (China Statistical Yearbook ปี 2021) ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับชาติ

ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา วัฒนธรรมและสันทนาการ (Education, Culture and Recreation) ระหว่างเมืองกับชนบทก็มีลักษณะคล้ายกัน กล่าวคือ เกิดความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท ข้อมูลจาก National Bureau of Statistics of China ปี ค.ศ. 2023 แสดงให้เห็นว่ารายจ่ายเพื่อการศึกษา วัฒนธรรม และการพักผ่อนหย่อนใจ (Education, culture and recreation) ต่อหัวของประชากรในเขตเมืองอยู่ที่ 3,589 หยวน ขณะที่รายจ่ายเพื่อการศึกษา วัฒนธรรม และการพักผ่อนหย่อนใจ (Education, culture and recreation) ต่อหัวของประชากรในเขตชนบทอยู่ที่ 1,951 หยวน (National Bureau of Statistics of China 2023) เมื่อรายได้ต่ำ ค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาและสนับสนุนการศึกษาย่อมจำกัดไปด้วย ยังผลให้โอกาสการเข้าโรงเรียน จำนวนปีการศึกษา และโอกาสการศึกษาต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้นจึงมีน้อยลงตามไปด้วย

ตารางที่ 3

ค่าใช้จ่ายการบริโภคต่อหัวของครัวเรือนจำแนกตามองค์ประกอบและภูมิภาค (ค.ศ. 2021)

(หยวน)

ภูมิภาค Region	รายได้สุทธิต่อหัวของครัวเรือน จำแนกตามภูมิภาค (หยวน) Per Capita Disposable Income of Households by Region (yuan)	การศึกษา วัฒนธรรมและ สันทนาการ Education, Culture and Recreation (yuan)
ค่าเฉลี่ย ระดับชาติ National Average	35,128.1	2,598.9
ปักกิ่ง (Eastern) Beijing	75,002.2	3,348.0
เซี่ยงไฮ้ (Eastern) Shanghai	78,026.6	4,709.9
ทิเบต (Western) Tibet	24,949.9	768.0

ตารางที่ 3

ค่าใช้จ่ายการบริโภคต่อหัวของครัวเรือนจำแนกตามองค์ประกอบและภูมิภาค (ค.ศ. 2021) (ต่อ)

(หยวน)

ภูมิภาค Region	รายได้สุทธิต่อหัวของครัวเรือน จำแนกตามภูมิภาค (หยวน) Per Capita Disposable Income of Households by Region (yuan)	การศึกษา วัฒนธรรมและ สันทนาการ Education, Culture and Recreation (yuan)
ซินเจียง (Western) Xinjiang	26,075.0	1,664.4
เหลียวหนิง (Northeast) Liaoning	35,111.7	2,809.4
เฮยหลงเจียง (Northeast) Heilongjiang	27,159.0	2,254.1
กวางตุ้ง (Central) Guangdong	44,993.3	3,241.6
หูหนาน (Central) Hunan	31,992.7	3,061.3

หมายเหตุ. ค่าใช้จ่ายการบริโภคต่อหัวของครัวเรือนจำแนกตามองค์ประกอบและภูมิภาค (6-21 Per Capital Consumption Expenditure of Households by Composition and Region). จาก *China Statistical Yearbook 2021*, โดย National Bureau of Statistics of China, n.d./c, (<https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2021/indexeh.htm>)

10. ความเหลื่อมล้ำในจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากร

นอกจากความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างภูมิภาค หรือความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างเมืองกับชนบทเกิดขึ้น จะมีผลต่อรายจ่ายของครัวเรือนที่จะใช้เพื่อการสนับสนุนการศึกษาที่แตกต่างกันแล้ว ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ยังส่งผลกระทบต่อจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากร (Average Years of Schooling - AYS) ข้อมูลจาก United Nations Development Programme (UNDP) (2019) แสดงให้เห็นว่า รายได้ประชาชาติต่อหัว (Gross National Income per capita หรือ GNI per capita) ที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคของจีนนั้นส่งผลต่อจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย (Average Years of Schooling) หมายความว่า ยิ่งรายได้ประชาชาติต่อหัว (GNI per capita) สูงขึ้น จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยก็จะสูงขึ้นตามไปด้วย อาทิ ภาคตะวันออกมีรายได้ประชาชาติต่อหัว (GNI per capita) สูงเป็นลำดับที่หนึ่ง

(ปี ค.ศ. 2017 เท่ากับ 21,221 หยวน) และมีจำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยเท่ากับ 9.5 ปี ขณะที่ภาคตะวันตกมีรายได้ประชาชาติต่อหัว (GNI per capita) เฉลี่ยอยู่ที่ 11,424 หยวน (ปี ค.ศ. 2017) หรือเป็นลำดับท้ายสุด จึงส่งผลให้จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรในพื้นที่เท่ากับ 8.6 (ปี ค.ศ. 2017) (ตารางที่ 4 รายได้ประชาชาติ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย และดัชนีการพัฒนามนุษย์)

หากจำแนกออกเป็นรายมณฑล ดังตัวอย่างกรณีของมณฑลทางภาคตะวันออก อย่างปักกิ่งจะพบว่า ค่าเฉลี่ยจำนวนปีการศึกษาของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป เท่ากับ 11.71 ปี (ปี ค.ศ. 2010) และ 12.64 ปี (ปี ค.ศ. 2020) เชียงไ้มีค่าเฉลี่ยจำนวนปีการศึกษาของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป เท่ากับ 10.73 ปี (ปี ค.ศ. 2010) และ 11.81 ปี (ปี ค.ศ. 2020) ในส่วนทางภาคตะวันตก พบว่ามีค่าเฉลี่ยในภาพรวมค่อนข้างต่ำถึงต่ำที่สุด โดยมีกุ้ยโจวและทิเบตอยู่ในสองลำดับสุดท้าย มณฑลกุ้ยโจวมีค่าเฉลี่ยจำนวนปีการศึกษาของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป เท่ากับ 7.65 ปี (ปี ค.ศ. 2010) และ 8.75 ปี (ปี ค.ศ. 2020) ขณะที่ค่าเฉลี่ยจำนวนปีการศึกษา (Average Years of Schooling - AYS) ของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปต่ำที่สุดอยู่ในลำดับสุดท้ายคือ เขตปกครองตนเองทิเบต (ภาคตะวันตก) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยจำนวนปีการศึกษา Average Years of Schooling (AYS) เท่ากับ 5.25 ปี (ปี ค.ศ. 2010) และ 6.75 ปี (ปี ค.ศ. 2020) (National Bureau of Statistics of China, 2021)

นอกจากนี้ ช่องว่างรายได้ในเมืองกับชนบทถือเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา เนื่องจากยังคงมีประชากรร้อยละ 54.32 ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชนบท ซึ่งมีระดับรายได้ของครัวเรือนที่ค่อนข้างต่ำ จึงกลายเป็นอุปสรรคต่อการได้รับคุณภาพการศึกษาที่ดี ตรงกันข้ามกับประชากรในเมือง (J. Yang et al., 2014, p. 7) แม้รัฐจะนำนโยบายจำนวนมากมาใช้เพื่อพยายามจำกัดช่องว่างทางการศึกษาระหว่างพื้นที่ให้แคบลง อย่างไรก็ตาม นโยบายหลายอย่างก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ทั้งยังล้มเหลวในการลดช่องว่างระหว่างพื้นที่ชนบทกับเมือง (gap between rural and urban areas) การกระจายตัวของค่าเฉลี่ยจำนวนปีการศึกษา (average years of schooling - AYS) ระดับมณฑลในพื้นที่ชนบทและพื้นที่เมือง พร้อมกับช่องว่างค่าเฉลี่ยจำนวนปีการศึกษาในชนบทและในเมือง ยังคงแตกต่างเหมือนเดิม (Xiang & Stillwell, 2023, p. 886)

ประการสำคัญ ข้อมูลจากตารางที่ 4 (รายได้ประชาชาติ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย และดัชนีการพัฒนามนุษย์) ได้แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยทั้งรายได้และโอกาสทางการศึกษา (จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย) ได้ส่งผลต่อดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index : HDI) หมายความว่า หากรายได้เฉลี่ยมีมากขึ้น จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยก็จะมากขึ้น อันจะส่งผลให้ดัชนีการพัฒนามนุษย์ก็จะสูงขึ้น ดังตัวอย่างในภูมิภาคตะวันออกที่ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index : HDI) มีค่าสูงที่สุดตั้งแต่ปี ค.ศ. 1982 - ค.ศ. 2017 หรือเฉลี่ยอยู่ที่ 0.6154 ซึ่งเท่ากับภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลำดับที่สอง ได้แก่ ภาคกลางโดยมีค่าเฉลี่ย

ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI) อยู่ที่ 0.5598 ขณะที่ภูมิภาคตะวันตกมีค่าเฉลี่ยดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI) ต่ำที่สุดอยู่ที่ 0.5356 ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า ความแตกต่างของรายได้ส่งผลต่อค่าเฉลี่ยจำนวนปีการศึกษา (Average Years of Schooling) และรายได้ยังส่งผลต่อความสำเร็จทางการศึกษา (จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย) ของคน ๆ หนึ่งอีกด้วย ความหมายก็คือ นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มรายได้สูงมากขึ้นเท่าใด ก็ยังมีโอกาสได้รับการศึกษาสูงมากขึ้นเท่านั้น และการได้รับโอกาสทางการศึกษามากขึ้นเท่าใด ค่าดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index : HDI) ก็สูงมากขึ้นเท่านั้น

ตารางที่ 4

รายได้ประชาชาติ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย และดัชนีการพัฒนามนุษย์

Region	Indicator	1982	1990	2000	2010	2017
ภาคตะวันออก Eastern Region	รายได้ประชาชาติต่อหัว GNI per capita (2011PPP\$)	1,060	1,810	5,437	15,050	21,221
	จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย Average Years of Schooling	4.8	5.7	7.4	8.6	9.5
	ดัชนีการพัฒนามนุษย์ Human Development Index (HDI)	0.446	0.509	0.627	0.723	0.772
ภาคกลาง Central Region	รายได้ประชาชาติต่อหัว GNI per capita (2011PPP\$)	589	1,046	2,466	7,872	12,217
	จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย Average Years of Schooling	4.5	5.4	7.1	8.0	9.0
	ดัชนีการพัฒนามนุษย์ Human Development Index (HDI)	0.388	0.456	0.564	0.667	0.724
ภาคตะวันตก Western Region	รายได้ประชาชาติต่อหัว GNI per capita (2011PPP\$)	539	961	2,226	7,304	11,424
	จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย Average Years of Schooling	4.1	5.0	6.5	7.7	8.6
	ดัชนีการพัฒนามนุษย์ Human Development Index (HDI)	0.361	0.432	0.534	0.647	0.704

ตารางที่ 4

รายได้ประชาชาติ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย และดัชนีการพัฒนามนุษย์ (ต่อ)

Region	Indicator	1982	1990	2000	2010	2017
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	รายได้ประชาชาติต่อหัว	1,176	1,783	4,180	11,141	12,773
Northeastern Region	GNI per capita (2011PPP\$)					
	จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย	5.6	6.5	7.9	8.9	9.7
	Average Years of Schooling					
	ดัชนีการพัฒนามนุษย์	0.472	0.52	0.622	0.715	0.748
	Human Development Index (HDI)					

หมายเหตุ: รายได้ประชาชาติ จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ย และดัชนีการพัฒนามนุษย์. จาก *China National Human Development Report Special Edition: In Pursuit of a More Sustainable Future for All: China's Historic Transformation over Four Decades of Human Development* (p. 45), โดย United Nations Development Programme (UNDP), 2019, (<https://www.undp.org/china/publications/national-human-development-report-special-edition>)

11. ความเหลื่อมล้ำในโอกาสการได้รับการศึกษา

ข้อมูลจากการสำรวจตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงประชากรแห่งชาติใน China Statistical Yearbook ปี ค.ศ. 2021 แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคในการได้รับการศึกษา จากเศษส่วนการสุ่มตัวอย่าง (Sampling fraction) ร้อยละ 1.058 ของประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไป จำแนกตามความสำเร็จทางการศึกษาและภูมิภาค (ค.ศ. 2021) ได้ข้อสรุปดังนี้ ประการแรก เมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมณฑลปักกิ่ง มีจำนวนผู้ไม่ได้รับการศึกษาน้อยที่สุด คือ 231 คน มณฑลเฉิงไห่ 535 คน ขณะที่เมืองทางภาคกลางอย่างกวางตุ้ง มีผู้ไม่ได้รับการศึกษาจำนวน 3,058 คน ขณะที่ภาคตะวันตกอย่างทิเบต มีผู้ไม่ได้รับการศึกษาจำนวน 1,019 คน และซินเจียงมีผู้ไม่ได้รับการศึกษาจำนวน 796 คน หากพิจารณาจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาระดับสูง ในส่วนของผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างมณฑลปักกิ่ง มีผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีคิดเป็น 3,279 คน มณฑลเฉิงไห่ 4,979 คน ขณะที่จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีน้อยที่สุดอยู่ที่ภาคตะวันตก ได้แก่ เขตปกครองตนเองทิเบต คิดเป็น 242 คน และหากพิจารณาผู้ได้รับการศึกษาที่สูงกว่าปริญญาตรีจะพบว่ามณฑลปักกิ่ง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) มีจำนวนผู้ได้รับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีมากที่สุด คิดเป็นจำนวน 1,880 คน รองลงมาคือ มณฑลเฉิงไห่ (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) มีจำนวน 1,246 คน ขณะที่เขตปกครองตนเองทิเบต (ภาคตะวันตก) มีผู้สำเร็จการศึกษามากกว่าปริญญาตรีน้อยที่สุด มีจำนวน 8 คน (ตารางที่ 5 ประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไป จำแนกตามความสำเร็จทางการศึกษาและภูมิภาค

ค.ศ. 2021) เพราะฉะนั้น อาจสรุปได้ว่า ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ อันเกิดจากฐานเศรษฐกิจที่รวมตัวหนาแน่นในภูมิภาคตะวันออกได้ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำในโอกาสของการศึกษา ทั้งการเข้าถึงการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา

ตารางที่ 5

ประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไป จำแนกตามความสำเร็จทางการศึกษาและภูมิภาค (ค.ศ. 2021)

ภูมิภาค Region	ไม่ได้รับ การศึกษา No Schooling	โรงเรียนมัธยมศึกษา ตอนปลาย Senior Secondary Schools	ระดับปริญญาตรี Undergraduates	ระดับ บัณฑิตศึกษา Postgraduates
ภาคตะวันออก East				
ปักกิ่ง Beijing	231	3,798	5,648	1,880
เซี่ยงไฮ้ Shanghai	535	4,979	5,017	1,246
ตะวันออกเฉียงเหนือ Northeast				
เหลียวหนิง Liaoning	670	6,771	4,410	566
ภาคกลาง Central				
กวางตุ้ง Guangdong	3,058	25,656	10,284	1,225
ภาคตะวันตก West				
ทิเบต Tibet	1,019	270	242	8
ซินเจียง Xinjiang	796	3,772	2,043	60

หมายเหตุ. ประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไป จำแนกตามเพศ ระดับการศึกษา และภูมิภาค (ค.ศ. 2021)

(2-13 Population Aged 6 and Over by Gender, Educational Attainment and Region). จาก *China*

Statistical Yearbook 2022, โดย National Bureau of Statistics of China, n.d./d,

(<https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2021/indexeh.htm>)

นอกจากรายได้ของครัวเรือนระหว่างภูมิภาคที่แตกต่างกัน อันส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำการศึกษาแล้ว ยังพบว่ายังมีปัจจัยด้านค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมหรือค่าใช้จ่ายพิเศษอื่น ๆ ที่ซ้อนทับให้ความเหลื่อมล้ำการศึกษารุนแรงขึ้น เช่น ค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมหากต้องการเลือกสถานศึกษาเอง (J. Yang et al., 2014, p. 8) นอกจากนี้ ยังมี “ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาสำหรับครอบครัวที่เอื้อถึง” (family affordable education costs) พบว่าครอบครัวในเขตใจกลางเมือง (central urban areas) มีศักยภาพที่จะจ่ายค่าการศึกษาได้สูงกว่า และมีศักยภาพมากกว่าครอบครัวเขตนอกใจกลางเมือง (urban areas) คิดเป็น 1.44 เท่า ซึ่งมีศักยภาพมากกว่าครอบครัวในเขตชนบท (rural areas) คิดเป็น 1.82 เท่า ข้อเท็จจริงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างของความสามารถที่แตกต่างกันในด้านการลงทุนเพื่อการศึกษา สำหรับประชากรที่อาศัยในเมืองและในชนบท (Long et al., 2023, p. 333) กล่าวโดยสรุป

ภูมิหลังของความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ (income inequality) อันเกิดจากนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสร้างความทันสมัยตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ที่เชื่อว่า “เศรษฐกิจที่ไหลจากบนลงล่าง” (Trickle-down Economics) อาจไม่ได้เป็นจริงและอาจไม่ได้ยังประโยชน์แก่คนจำนวนมากตามที่รัฐตั้งใจ ในทางตรงกันข้าม กลับสร้างผลลัพธ์ที่ทำให้ช่องว่างทางการศึกษา (educational gaps) และการแบ่งชั้นทางสังคม (stratification division) ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ยิ่งเพิ่มสูงขึ้น (J. Yang, 2014, p. 8)

12. ความเหลื่อมล้ำจากเงินลงทุนและสนับสนุนการศึกษา

ในการลงทุนด้านการศึกษาพบว่า การสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชนไม่สมดุลระหว่างภูมิภาค โดยภูมิภาคตะวันออกได้รับเงินลงทุนและการสนับสนุนด้านการศึกษาทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนสูงกว่าภาคตะวันตกอย่างมีนัยสำคัญ (ตารางที่ 6 การลงทุนด้านการศึกษา) อันบ่งชี้ถึงงบประมาณการลงทุนด้านการศึกษา (educational investment) ในแต่ละภูมิภาคนั้นขาดความสมดุล ดังกรณีของภูมิภาคตะวันออก อย่างมหานครปักกิ่ง (15,085,043 หยวน) มหานครเซี่ยงไฮ้ (14,427,631 หยวน) และมณฑลกว่างตง (53,869,558) ต่างก็ได้รับเงินลงทุนและเงินสนับสนุนการศึกษาที่สูงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับภาคตะวันตกอย่างเขตปกครองตนเองทิเบต (3,164,861 หยวน) มณฑลชิงไห่ (2,931,351 หยวน) และเขตปกครองตนเองหนิงเซี่ย (2,797,933 หยวน) ที่ได้รับเงินลงทุนและเงินสนับสนุนการศึกษาที่ค่อนข้างต่ำกว่ามากในเชิงเปรียบเทียบ และจากการที่พื้นที่ภาคตะวันออกมีเงินลงทุนและเงินสนับสนุนด้านการศึกษามากกว่า ส่งผลให้ออกาสการพัฒนาการศึกษา คุณภาพการศึกษา ความพร้อมของทรัพยากรทางการศึกษา และผลสัมฤทธิ์การศึกษาของผู้เรียนจึงสูงกว่าภาคตะวันตก

ตารางที่ 6

การลงทุนด้านการศึกษา (Investment of Education)²

Region	Total	การจัดสรรงบประมาณของ รัฐบาลสำหรับการศึกษา Government Appropriation for Education
ภาคตะวันออก East		
ปักกิ่ง Beijing	15,085,043	13,130,881
เซี่ยงไฮ้ Shanghai	14,427,631	11,844,027

² การลงทุนด้านการศึกษา (Investment of Education) หมายถึง เงินอุดหนุนของรัฐบาลสำหรับการศึกษา เงินทุนจากผู้ให้การสนับสนุนโรงเรียนเอกชน รายได้จากการบริจาค รายได้จากการวิจัยการสอน และกิจกรรมเสริมอื่น ๆ และเงินทุนด้านการศึกษอื่น ๆ

ตารางที่ 6

การลงทุนด้านการศึกษา (*Investment of Education*) (ต่อ)

Region	Total	การจัดสรรงบประมาณของ รัฐบาลสำหรับการศึกษา Government Appropriation for Education
กวางตุ้ง Guangdong	53,869,558	41,803,232
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ Northeast		
เหลียวหนิง Liaoning	10,988,599	8,945,697
จีหลิน Jilin	7,204,781	6,020,483
ภาคตะวันตก West		
ทิเบต Tibet	3,164,861	3,120,455
ชิงไห่ Qinghai	2,931,351	2,718,155
หนิงเซีย Ningxia	2,797,933	2,461,993

หมายเหตุ. สถิติพื้นฐานด้านการเงินการศึกษา สถิติประจำปีของจีน 2022 (21-23 Basic Statistics on Educational Finance. China Statistical Yearbook 2022). จาก *China Statistical Yearbook 2022*, โดย National Bureau of Statistics of China, n.d./e, (<https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2021/indexeh.htm>)

13. ความเหลื่อมล้ำเชิงภูมิศาสตร์ของที่ตั้งมหาวิทยาลัย

นอกจากความเหลื่อมล้ำด้านเงินลงทุนและเงินสนับสนุนการศึกษาแล้ว ยังพบความเหลื่อมล้ำเชิงภูมิศาสตร์ (Uneven Provincial Geography) ของที่ตั้งของมหาวิทยาลัยจากการศึกษาพบการกระจายตัวของมหาวิทยาลัยชื่อดังในแต่ละภูมิภาคนั้นขาดความสมดุล ดังกรณีตัวอย่างของ “กลุ่มพันธมิตร 9 มหาวิทยาลัย” (C9 League Universities หรือ 九校聯盟) ที่มีเป้าหมายการเป็น Chinese Ivy League (中國常春藤聯盟) พบว่ามี 6 มหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคตะวันออก (Fudan University, Shanghai Jiao Tong University, Nanjing University, Peking University, Tsinghua University, Zhejiang University) และหากเจาะลึกลงไปในรายละเอียดจะพบว่าในมหานครปักกิ่งมี “กลุ่มพันธมิตร 9 มหาวิทยาลัย” (C9 League Universities) ตั้งอยู่ถึง 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยปักกิ่ง (Peking University) และมหาวิทยาลัยชิงหัว (Tsinghua University) ส่วนในมหานครเซี่ยงไฮ้ พบว่ามีมหาวิทยาลัย C9 จำนวน 2 แห่งเช่นกัน ได้แก่ มหาวิทยาลัยฟู่ตัน (Fudan University) และมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้ เจียวทง (Shanghai Jiao Tong University) ขณะที่ทั้งภูมิภาคตะวันตกมี “กลุ่มพันธมิตร 9 มหาวิทยาลัย” (C9 League Universities) เพียง 1 แห่ง (Hamnett et al., 2019, p. 259) อยู่ในมณฑลส่านซี

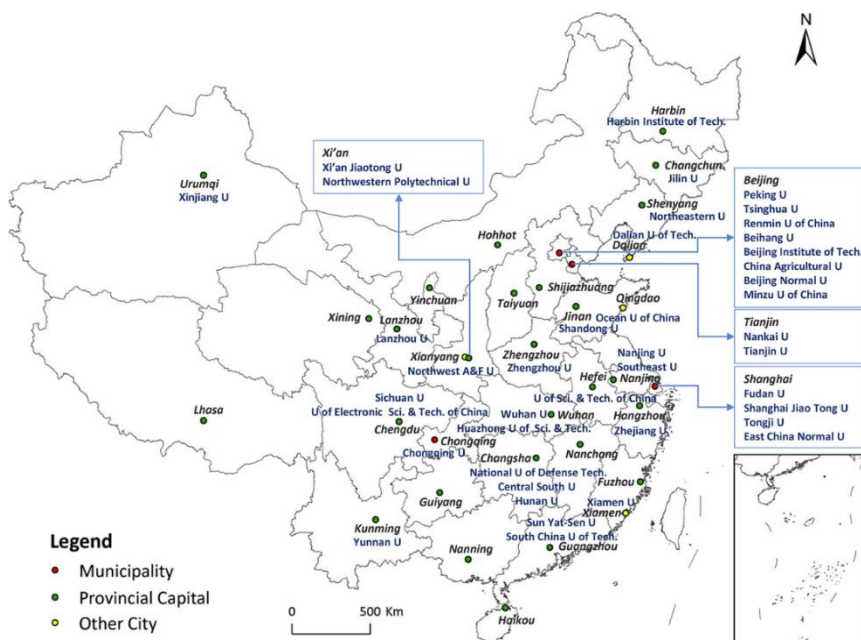
(Shaanxi Province) ได้แก่ มหาวิทยาลัยซีอัน เจียงตง (Xi'an Jiaotong University) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี 1 แห่ง คือ สถาบันเทคโนโลยีฮาร์บิน (Harbin Institute of Technology) อยู่ในมณฑลเฮยหลงเจียง (Heilongjiang) และภาคกลางมี 1 แห่งคือ มหาวิทยาลัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศจีน (University of Science and Technology of China) อยู่ในมณฑลอานฮุย (Anhui)

ในส่วนของมหาวิทยาลัยคุณภาพสูง (high-quality universities) จำนวน 140 แห่ง ประกอบด้วยมหาวิทยาลัยชั้นนำ (first-class universities) จำนวน 42 แห่ง และมหาวิทยาลัยที่มีสาขาวิชาชั้นนำ (first-class disciplines) จำนวน 98 แห่ง โดยพิจารณาการกระจายตัวของมหาวิทยาลัยคุณภาพสูงจำนวน 140 แห่ง ในระดับมณฑล (provincial distribution) สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการกระจาย (distribution) ทรัพยากรการศึกษาระดับอุดมศึกษาคุณภาพสูง (high-quality higher education resources) ในระดับภูมิภาคนั้นขาดความสมดุล เช่นเดียวกัน ภาคตะวันออกอย่างมหานครปักกิ่ง มีมหาวิทยาลัยคุณภาพสูง 34 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 24 มณฑลเจียงซูมีมหาวิทยาลัยคุณภาพสูง 15 แห่ง เซี่ยงไฮ้มีมหาวิทยาลัยคุณภาพสูง 14 แห่ง ส่วนในภูมิภาคอื่น ๆ มีมหาวิทยาลัยคุณภาพสูงรวมกันไม่เกิน 10 แห่ง และมากกว่าครึ่งหนึ่งของแต่ละมณฑลมีมหาวิทยาลัยคุณภาพสูงเพียง 1-2 แห่ง (Hamnett et al., 2019, p. 259) (ภาพประกอบที่ 3 การกระจายตัวของมหาวิทยาลัย “ชั้นนำ” ในประเทศจีน)

หากพิจารณาเฉพาะมหาวิทยาลัย “ชั้นนำ” (“first-class” universities) จำนวน 42 แห่ง ก็จะพบว่ามหานครปักกิ่ง (Beijing) ครองอันดับหนึ่ง ด้วยมีมหาวิทยาลัย “ชั้นนำ” มากที่สุดถึง 8 แห่ง อันดับที่สอง คือ มหานครเซี่ยงไฮ้ (Shanghai) มีมหาวิทยาลัย “ชั้นนำ” ตั้งอยู่จำนวน 4 แห่ง และจากข้อมูลอาจสรุปได้ว่า การกระจายตัวของมหาวิทยาลัย “ชั้นนำ” จำนวน 42 แห่ง มีความไม่สมดุล โดยส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในเขตมหานครทางภาคตะวันออกของจีน การกระจายตัวทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งของมหาวิทยาลัยดังกล่าว ส่งผลให้หลังจากสำเร็จการศึกษาทุนมนุษย์ (human capital) ก็จะกระจุกตัวต่อไปในพื้นที่ที่พัฒนาแล้วเท่านั้น โดยเฉพาะในภาคตะวันออก เช่น นครกว่างโจว (Guangzhou) และเมืองเซินเจิ้น (Shenzhen) ในมณฑลกว่างตง ที่ได้กลายเป็นจุดหมายปลายทางของบัณฑิตจากทั้งมณฑลใกล้เคียงและห่างไกล ที่ต้องการแสวงหาหน้าที่การงานหลังจากสำเร็จการศึกษา รองลงมาคือ มหานครปักกิ่ง (Beijing) และมหานครเซี่ยงไฮ้ (Shanghai) ซึ่งต้องการย้ายถิ่นฐานไปยังภูมิภาคที่พัฒนาแล้ว เพื่อการทำงานและโอกาสที่ดีกว่า สุดท้ายแล้ว ก็จะทำให้เกิดการกระจุกตัวอย่างหนาแน่นของทุนมนุษย์ (agglomeration of human capital) ในบางพื้นที่ (ภาคตะวันออก) เกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ในบางพื้นที่ (ภาคตะวันออก) เกิดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ (regional disparities) ซึ่งเป็นผลกระทบที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ (Cui et al., 2022, pp. 143-412) (ภาพประกอบที่ 2 การกระจายตัวของมหาวิทยาลัย “ชั้นนำ” ในประเทศจีน)

ภาพที่ 2

การกระจายตัวของมหาวิทยาลัย “ชั้นหนึ่ง” (first-class) ในประเทศจีน

หมายเหตุ. การกระจายตัวของมหาวิทยาลัย “ชั้นหนึ่ง” (first-class) ในประเทศจีน. จาก “The Interregional Migration of Human Capital: The Case of “First-Class” University Graduates in China,” โดย C. Cui, Y. Wang, & Q. Wang, 2022, *Applied Spatial Analysis and Policy*, 15, p. 403, (<https://doi.org/10.1007/s12061-021-09401-7>)

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยชั้นนำส่วนใหญ่รวมตัวหนาแน่นอยู่ในมหานครปักกิ่ง มหานครเซี่ยงไฮ้ รวมถึงมณฑลอื่นๆ ของภาคตะวันออก ในปี ค.ศ. 2011 มหาวิทยาลัยชั้นนำ (elite universities) ร้อยละ 25 ตั้งอยู่ในมหานครปักกิ่ง และอีกร้อยละ 13 ตั้งอยู่ในมหานครเซี่ยงไฮ้ ในทางตรงกันข้าม ภูมิภาคตะวันตกมีมหาวิทยาลัยชั้นนำ (elite universities) คิดเป็นสัดส่วนเพียงร้อยละ 15 และในภูมิภาคตะวันตกไม่ปรากฏว่ามีมหาวิทยาลัยชั้นนำตั้งอยู่ในหลายมณฑล เช่น ซิงไห่ หึงเหีย ชินเจียง กวางสี กุ้ยโจว ยูนนาน (หยุนหนาน) และทิเบต นอกจากนี้ ยังพบการกระจายตัวของมหาวิทยาลัยหลัก (distribution of key universities) ไม่สมดุล ในมหานครปักกิ่งมีสัดส่วนมหาวิทยาลัยหลัก (distribution of key universities) เกือบหนึ่งในสี่ของทั่วประเทศ และหากพิจารณาเฉพาะการกระจายตัวของมหาวิทยาลัยในมณฑลทางภาคตะวันออก คิดเป็นร้อยละ 80 หรือหากพิจารณาจำนวนสถาบันอุดมศึกษาทั้งหมดมากกว่าร้อยละ 77 พบว่าตั้งอยู่ในภาคตะวันออก ขณะที่พื้นที่สำคัญทางภาคตะวันตกอย่างนครฉงชิ่ง (Chongqing) มณฑลเสฉวน (Sichuan) และมณฑลส่านซี (Shaanxi) มีสถาบันอุดมศึกษารวมกันคิดเป็นเพียงร้อยละ 7 ของจำนวนสถาบันอุดมศึกษาทั้งหมด

(higher education institutions) (Y. Liu, 2015, p. 112) ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ในภูมิภาคที่มีมหาวิทยาลัยตั้งอยู่อย่างหนาแน่น โอกาสของนักเรียนที่จะเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาย่อมมีสูงกว่า (ภาคตะวันออก เช่น ปักกิ่ง เซี่ยงไฮ้ และเจียงซู) นักเรียนที่มีถิ่นฐานในภูมิภาคที่มีการกระจายตัวของมหาวิทยาลัยตั้งอยู่น้อยกว่า (ภาคตะวันตก) ซึ่งหมายถึงอัตราส่วนการแข่งขันเข้าศึกษาต่อด้วย นอกจากนี้ ความมั่งคั่งของทรัพยากรในมหาวิทยาลัยคุณภาพสูงในภาคตะวันออกยังมีมากกว่าฝั่งตะวันตกเช่นกัน (Hamnett et al., 2019, pp. 259-260)

โดยภาพรวม การกระจายตัวของมหาวิทยาลัยคุณภาพสูงในภูมิภาคต่าง ๆ ของจีนมีความไม่สมดุล (imbalance) เป็นอย่างมาก มหาวิทยาลัยคุณภาพสูง (high-quality universities) ในภาคตะวันออกมีความได้เปรียบในด้านทรัพยากรการศึกษาซึ่งมีมากกว่า ดังกรณีตัวอย่างของเทศบาล (municipalities) สามแห่งที่อยู่ภายใต้รัฐบาลกลาง (central government) โดยตรง ได้แก่ มหานครปักกิ่ง มหานครเซี่ยงไฮ้ และมหานครเทียนจิน ที่ได้ครอบครองทรัพยากรมหาวิทยาลัยที่มีคุณภาพสูงมากที่สุด (high-quality university resources) ซึ่งสอดคล้องกับดัชนีความอุดมสมบูรณ์สัมพัทธ์ (The Relative Abundance Index-RAI) ของเทศบาลทั้งสามที่มีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 50 ของยอดรวมทั่วประเทศ (Hamnett et al., 2019, p. 260)

14. สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การศึกษาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ที่ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของจีนได้ค่อย ๆ ก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างอย่างชัดเจนตั้งแต่สมัยตั้ง เสี่ยวผิง โดยเหตุการณ์เกิดในช่วงต้นทศวรรษที่ 1970 เมื่อจีนได้รื้อฟื้นความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหรัฐอเมริกา จนกระทั่งจีนได้เริ่มต้นการปฏิรูปเศรษฐกิจและเปิดประเทศเพื่อรับการลงทุนจากต่างประเทศในปลายทศวรรษที่ 1970 โดยแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของจีนจากการวางแผนจากส่วนกลางในสมัยเหมา เจ๋อตง กลายเป็นการปลดปล่อยพลังตลาดเสรี การค้าเสรี การกลายเป็นสินค้าของการศึกษา ล้วนอยู่ภายใต้อิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมใหม่ นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าวได้เริ่มลงหลักปักฐานบริเวณภาคตะวันออกทางชายฝั่งอย่างหนาแน่น ส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจและการสร้างความทันสมัยกระจุกตัวเฉพาะบริเวณภาคตะวันออกเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่ภูมิภาคตอนในโดยเฉพาะภาคตะวันตกของจีนยังคงมีเศรษฐกิจและการพัฒนาที่เติบโตค่อนข้างช้าเป็นอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับภาคตะวันออก รายได้ของประชาชนในภูมิภาคค่อนข้างต่ำ และเมื่อรายได้ของครัวเรือนไม่เพียงพอ ย่อมส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ซึ่งประจักษ์พยานของความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ระหว่างพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ได้แก่ ประการที่หนึ่ง รายจ่ายครัวเรือนสำหรับการศึกษา (วัฒนธรรมและสันทนาการ) ประการที่สอง ค่าเฉลี่ยจำนวนปีการศึกษา ประการที่สาม สัดส่วนของผู้สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา ประการที่สี่ การลงทุนด้านการศึกษา เงินสนับสนุนการศึกษา (Knight & Li, 1996; Xiang & Stillwell, 2023) และทรัพยากรครู (J. Zhang et al., 2018) ประการที่ห้า การกระจายตัวของมหาวิทยาลัยและประการสุดท้าย คือ ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index : HDI) ที่ค่าเฉลี่ย

ดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI) ในภูมิภาคตะวันออกสูงที่สุดมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1982-2017 ขณะที่ภูมิภาคตะวันตกมีค่าเฉลี่ยดัชนีการพัฒนามนุษย์ (HDI) ต่ำที่สุด

จากการศึกษาวิจัยพบว่า งานศึกษาวิจัยด้านความเหลื่อมล้ำในประเทศจีนจะแบ่งประเด็นการศึกษาออกได้เป็น 2 ประเด็นหลักใหญ่ ๆ ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ (Fan et al., 2011; He et al., 2017; Li & Wei, 2010; Liao & Wei, 2012; Liao & Wei, 2015; Qin et al., 2022; Wei et al., 2017; Wei et al., 2020) ซึ่งความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ที่เกิดขึ้น ได้ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ (Fujita & Hu, 2001) ระหว่างภูมิภาค (Wei & Fang, 2006; H. Liu, 2006) และระหว่างเมืองกับชนบท (Chang, 2002; H. Liu, 2006; Sicular et al., 2007; Yan & Mohd 2023) และประเด็นที่สองคือ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา (Guo & Chen, 2023; Hannum, 1999; Qian & Smyth, 2008; Wang & Wu, 2018; L. Wu et al., 2020; D. Zhang et al., 2015; Y. Zhang & Liang 2021) ซึ่งงานวิจัยที่ศึกษาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ยังสามารถแบ่งย่อยออกเป็นความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างภูมิภาค (Qian & Smyth, 2008; Rong & Shi, 2001) และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างเมืองกับชนบท (Knight & Li, 1996) อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของจีนยังหาได้น้อยมากทั้งในงานวิจัยต่างประเทศ และอาจยังไม่มีการศึกษาวิจัยเชื่อมโยงในประเด็นข้างต้นสำหรับการศึกษาวิจัยในประเทศไทย เพราะฉะนั้น บทความวิจัยนี้ จึงอาจเป็นคุณประโยชน์สำหรับการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ในการศึกษาความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของจีน และยังเป็นภาพสะท้อนต่อการมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจจนอาจมองข้ามผลกระทบทางสังคมที่เกิดขึ้นตามมา

ในท้ายที่สุดแล้ว ตลอดการศึกษาวิจัยความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ทางด้านการศึกษาในประเทศจีนได้ข้อสรุปว่า ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ไม่เพียงส่งผลแค่เพียงความเหลื่อมล้ำในเชิงรายได้ระหว่างภูมิภาคหรือระหว่างเมืองกับชนบทเท่านั้น หากแต่ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ยังได้ส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของจีนอีกด้วย ดังนั้น ข้อเสนอแนะของงานวิจัยคือ การกระจายการพัฒนาเศรษฐกิจที่ไม่ควรให้ความสำคัญเฉพาะบางพื้นที่หรือบางภูมิภาค แต่การพัฒนาเศรษฐกิจควรมีการวางแผนการพัฒนาอย่างสมดุล อาทิ การกระจายรูปแบบหรือโครงสร้างเศรษฐกิจที่แตกต่างกันในแต่ละมณฑล บางมณฑลอาจเน้นเป็นฐานเทคโนโลยี บางมณฑลเน้นเป็นฐานอุตสาหกรรม บางมณฑลเน้นเป็นฐานภาคการเงิน เป็นต้น หมายความว่า รัฐควรกระจายฐานอุตสาหกรรม การพัฒนา การสร้างความทันสมัยและความเจริญให้ครอบคลุมและสมดุลมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา เพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาว มากกว่าคิดแต่เพียงผลในระยะสั้น

เอกสารอ้างอิง/References

- Chang, G. H. (2002). The cause and cure of China's widening income inequality. *China Economic Review*, 13(4), 335-340.
- China.org.cn. (n.d.). *The 7th Five Year Plan (1986-1990)*. Retrieved August 5, 2024, from <http://www.china.org.cn/english/MATERIAL/157620.htm>
- Cui, C., Wang, Y., & Wang, Q. (2022). The interregional migration of human capital: The case of "First-Class" university graduates in China. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 15, 397-419. <https://doi.org/10.1007/s12061-021-09401-7>
- Duckett, J. (2020). Neoliberalism, authoritarian politics and social policy in China. *Development and Change*, 51(2), 523-539. <https://doi.org/10.1111/dech.12568>
- Fan, S., Kanbur, R., & Zhang, X. (2011). China's regional disparities: experience and policy. *Review of Development Finance*, 1(1), 47-56.
- Fu, Q., & Ren, Q. (2010). Educational Inequality under China's rural-urban divide: the hukou system and return to education. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 42(3), 592-610
- Fujita, M., & Hu, M. (2001). Regional disparity in China 1985-1994: the effects of globalization and economic liberalization. *The Annals of Regional Science*, 35, 3-37. <https://doi.org/10.1007/s001680000020>
- Guo, J., & Chen, J. (2023). Can China's higher education expansion reduce the educational inequality between urban and rural areas? *The Journal of Higher Education*, 94(5), 638-663. <https://doi.org/10.1080/00221546.2023.2168408>
- Hamnett, C., Hua, S., & Liang, B. (2019). The reproduction of regional inequality through university access: The Gaokao in China. *Area Development and Policy*, 4(3), 252-270. <https://doi.org/10.1080/23792949.2018.1559703>
- Hannum, E. (1999). Political change and the urban-rural gap in basic education in China, 1949-1990. *Comparative Education Review*, 43(2), 193-211.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.
- He, S., Fang, C., & Zhang, W. (2017). A geospatial analysis of multi-scalar regional inequality in China and in metropolitan regions. *Applied Geography*, 88, 199-212. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2017.08.017>
- Huang, Z., Wang, T., & Li, X. (2015). The political dynamics of educational changes in China. *Policy Futures in Education*, 14(1), 24-41. <https://doi.org/10.1177/1478210315612644>

- Kanbur, R., & Zhang, X. (1999). Which regional inequality? The evolution of rural–urban and inland–coastal inequality in China from 1983 to 1995, *Journal of Comparative Economics*, 27(4), 686-701. <https://doi.org/10.1006/jcec.1999.1612>
- Knight, J., & Li, S. (1996). Educational attainment and the rural-urban divide in China. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 58(1), 83-117.
- Li, Y., & Wei, Y. D. (2010). The spatial-temporal hierarchy of regional inequality of China. *Applied Geography*, 30(3), 303-316. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2009.11.001>
- Liao, F. H. & Wei, Y. D. (2012). Dynamics, space, and regional inequality in provincial China: A case study of Guangdong province. *Applied Geography*, 35(1–2), 71-83. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2012.05.003>
- Liao, F. H., & Wei, Y. D. (2015). Space, scale, and regional inequality in provincial China: A spatial filtering approach, *Applied Geography*, 61, 94-104. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2014.12.022>
- Liu, H. (2006). Changing regional rural inequality in China 1980-2002, *Area*, 38(4), 377-389.
- Liu, Y. (2015). Geographical stratification and the role of the state in access to higher education in contemporary China. *International Journal of Educational Development*, 44, 108-117. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2015.08.003>
- Long, X., Zhang, J., & Zhang, Y. (2022). Study on the inequality between urban and rural education development in China. In Z. Zhan, F. P. Chew, & M. T. Anthony (Eds.), *Proceedings of the 2022 International Conference on Science Education and Art Appreciation (SEAA 2022)* (pp. 325-336). Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/978-2-494069-05-3_41
- Ministry of Education of the People's Republic of China. (2023, April 3). *Statistical report on China's educational achievements in 2022*. http://en.moe.gov.cn/documents/reports/202304/t20230403_1054100.html
- National Bureau of Statistics of China. (n.d./a). 6-3 *Nationwide per capita disposable income of households in eastern, central, western and northeastern regions*. China Statistical Yearbook 2021. Retrieved August 5, 2024, from <https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2021/indexeh.htm>
- National Bureau of Statistics of China. (n.d./b). 6-8 *Per capita disposable income of urban/rural households in eastern, central western and northeastern regions*. China Statistical Yearbook 2021. Retrieved August 25, 2024, from <https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2021/indexeh.htm>

- National Bureau of Statistics of China. (n.d./c). *6-13 Per Capita Disposable Income of Rural Households in Eastern, Central Western and Northeastern Regions*. China Statistical Yearbook 2021. Retrieved August 25, 2024, from <https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2022/indexeh.htm>
- National Bureau of Statistics of China. (n.d./d). *2-13 Population aged 6 and over by gender, educational attainment and region (2021)*. China Statistical Yearbook 2022. Retrieved August 5, 2024, from <https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2022/indexeh.htm>
- National Bureau of Statistics of China. (n.d./e). *21-23 Basic statistics on educational finance*. China Statistical Yearbook 2022. Retrieved August 15, 2024, from <https://www.stats.gov.cn/sj/ndsj/2022/indexeh.htm>
- National Bureau of Statistics of China. (2021, May 11). *Communiqué of the Seventh National Population Census (No. 6) - educational attainment*. National Bureau of Statistics of China, Office of the Leading Group of the State Council for the Seventh National Population Census. https://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202105/t20210510_1817191.html
- National Bureau of Statistics of China. (2024, January 18). *Households' income and consumption expenditure in 2023*. https://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202402/t20240201_1947120.html
- Qian, X., & Smyth, R. (2008). Measuring regional inequality of education in China: widening coast–inland gap or widening rural–urban gap? *Journal of International Development*, 20, 132-144. <https://doi.org/10.1002/jid.1396>
- Qin, X., Wei, Y. D., Wu, Y., & Huang, X. (2022). Regional development and inequality within city regions: a study of the Yangtze River Delta, China. *Geographical Review*, 113(3), 359-385. <https://doi.org/10.1080/00167428.2021.2021780>
- Rong, X. L., & Shi, T. (2001). Inequality in Chinese education. *Journal of Contemporary China*, 10(26), 107-124. <https://doi.org/10.1080/10670560124330>
- Saywell, W. G., (1980). Education in China since Mao, *The Canadian Journal of Higher Education*, 10(1), 1-27. <https://doi.org/10.47678/cjhe.v10i1.182805>
- Sicular, T., Yue X., Gustafsson, B., & Li, S. (2007). The urban–rural income gap and inequality in China. *Review of Income and Wealth*, 53(1), 93-126. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4991.2007.00219.x>
- Swanson, A. D., & Zhang, Z. (1987). Education reform in China. *The Phi Delta Kappan*, 68(5), 373-378.

- United Nations Development Programme. (2024, March 13). *China in numbers (2023)*, Issue Brief. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-03/china_in_numbers_2023-final.pdf
- United Nations Development Programme (UNDP). (2019, December 19). *China national human development report special edition: In pursuit of a more sustainable future for all: China's historic transformation over four decades of human development*. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/nhdr.cn.pdf>
- Wang, F., & Wu, H. (2018). Returns to education in rural and urban China: an empirical study, *Asian Journal of Social Science Studies*, 3(4), 18-28.
- Wei, Y. D., Li, H., & Yue, W. (2017). Urban land expansion and regional inequality in transitional China. *Landscape and Urban Planning*, 163, 17-31. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.02.019>
- Wei, Y. D., Wu, Y., Liao, F. H., & Zhang, L. (2020) Regional inequality, spatial polarization and place mobility in provincial China: A case study of Jiangsu province. *Applied Geography*, 124. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2020.102296>
- Wei, Y. D., & Fang, C. (2006). Geographical and structural constraints of regional development in western China: a study of Gansu province, *Issues & Studies*, 42(2), 131-170.
- Wu, L., Yan, K., & Zhang, Y. (2020). Higher education expansion and inequality in educational opportunities in China. *Higher Education*, 80, 549–570. <https://doi.org/10.1007/s10734-020-00498-2>
- Wu, Y. (2008). Cultural capital, the state, and educational inequality in China, 1949–1996, *Sociological Perspectives*, 51(1), 201-227.
- Xiang, L., & Stillwell, J. (2023). Rural–urban educational inequalities and their spatial variations in China. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 16, 873-896. <https://doi.org/10.1007/s12061-023-09506-1>
- Yan, X., & Mohd, S. (2023). Trends and causes of regional income inequality in China. *Sustainability*, 15(9), Article 7673. <https://doi.org/10.3390/su15097673>
- Yang, J., Huang, X., & Liu, X. (2014). An analysis of education inequality in China. *International Journal of Educational Development*, 37, 2-10. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2014.03.002>
- Yang, W., & Fan, G. (2021). Neoliberalism and educational reform in China in the 1990–2010s: market mechanism and inequality in the institutional transformation. *International Journal of Educational Research*, 109, <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2021.101809>

- Zhang, D., Li, X., & Xue, J. (2015) Education inequality between rural and urban areas of the People's Republic of China, migrants' children education, and some implications, *Asian Development Review*, 32(1), 196-224.
- Zhang, J., Jin, S., Torero, M., & Li, T. (2018). Teachers and urban-rural gaps in educational outcomes. *American Journal of Agricultural Economics*, 100(4), 1207-1223.
- Zhang, S., Bani, Y., Izah Selamat, A., & Abdul Ghani, J. (2023). Exploring the effect of industrial agglomeration on income inequality in China. *PLoS ONE*, 18(6), 1-20. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0287910>
- Zhang Y., & Liang, B. (2021). Analysis on the education inequality in China. In *Proceedings of the 2021 4th International Conference on Humanities Education and Social Sciences (ICHESS 2021)* (pp. 494-498). Atlantis Press. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.211220.084>
- Zhou, J. (2023). Educational equity in China's education system under different perspectives. In *Proceedings of the 4th International Conference on Educational Innovation and Philosophical Inquiries* (pp. 279-290). <https://doi.org/10.54254/2753-7048/18/20231341>